Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

...1921 оной ... 21-һээ гарана. | № 77 (18400). | 1990 оной апрелиин 3, вторник | Сэн 3 мүн.

Хонидой түл абалга — харюусалгатай хаһа

ХУРЬГАДЫНЬ ТОБИРНУУД

колхозой түрүү хонишодой нэгэн Валерий Дармаевич Очиров хөөрэнэ.

Ахалагша хонишон В. Очировтай П. И. Рябов Ц. И. Павлов гэгшэд хурьгадые абалсадаг юм. Мүн Валерий Дармаевичай эжы Ц. Н. Балданова сакмангаар хүдэлхэдөө, хонишодой эгээл найдамтай туһалагшань болоо.

Тэдэнэр түсэбэй ёһоор 100 эхэ хонин бүриһөө 92 хурьга абаха ёһотой һээ, мүнөө тэрэ түсэбөө үлүүлэн дүүргээд байна. Энэ эбтэй зэтэй жаахан коллектив туйлаһан амжалтаяа улам батадхахын тула бүхы хүсэ шадалаа элсүүлжэ байнхай.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: 1. Ахалагша хонишон Ц. Д. Очиров. 2. Хонишоной туһалагшад П. И. Рябов, В. И. Павлов.

3. Үнинэй хонишон Ц. Н. Балданова. В. ГАРМАЕВАЙ фототекст.

...эрнүүдтэ республи- ...нилэнхи ажахынуудта ...алга дүүрэнтэжэ бай- ...бээ. Зүгөөр гараһан ...гарза хоролтогүй- ...табир тарганаар түл- ...рэшэ тон шухала.

...бүхэн энэ ха- ...тай хаһада илангаяа ...байха ёһотой. Му- ...тын томо хурьгадые ...сэбэр агаарта гар- ...уулхаар болоо. Зү- ...эд халуун хүйтэниие ...лжэ магад, хүй- ...хэбтэхэ ушар гара- ...тэжээлдэнь илангаяа ...хандуулха ёһотой. ...һээ гараһан хурь- ...бүтэнөөр тэнжээхэ ...ай гол зорилго»,— ...Марксын нэрэмжэтэ

ТҮЛЖҮҮЛЖЭ ШАДАБАЛ

...Шэбэрэй районой «Ро- ...колхозой хонишод түл ...харюусалгатай хаһаяа эдэ ...эхи гуримтайгаар ...Ажахын түрүү хо- ...нэгэн Александр ...Чулков энэ жэлдэ ...социалис уялгаяа нэрэ- ...тойгоор бэелүүлһэн ...Тэрэнэй хүтэлбэрил- дэг бригадын гэшүүд даалгагдаһан отарынгаа 605 эхэ хонинһоо дүн хамта 657 хурьгадые абажа, зорилгондоо хүрэһэн, һарбайһанаа абаһан габьяатай.

Мүн лэ энэ колхозой зуутан хонишон Алексей Михайлович Голендухин 630 эхэ хонидһоо бүхыдөө 630 хурьгадые абажа, амжалта туйлажа шадаба. Хонин ажалда бүхы наһаараа шахуу хүдэлжэ ябаһан Михаил Петрович Ивановһоо эдэ хоёр нүхэд жэшээ абан ажаллана бшуу. Ажалай ветеран нүхэр Иванов мүнөөшье жэлдэ 643 хурьга абажа, дахинаа түрүү зэргэдэ гараһан байна.

Хара-Шэбэрэй хонишод нигэд хурьгаяа абаад, һанаагаа амаршоо бэшэ ааб даа. Эдэнэрэй эгээл харюусалгатай хаһань оробо гэшэ. Абаһан хурьгадаа тэрэл зандань, бүрин бүтэнөөр түлжүүлхэдээ, тэдэнэр зорилгондоо хүрэхэ жэшээтэй бшуу. Тэрэнэй түлөө тус колхозой хонин һүрэг эрхилэгшэд оролдожо ябана ха юм.

Т. НАГАЕВА,
манай штатна бэшэ корр.

СССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДТЭ СССР-эй ПРЕЗИДЕНТЫН ЭЛЬГЭЭҺЭН БЭШЭГ

«Эхэнэрнүүдэй байдалые һайжаруулха, эхэ болон үхибүүдые хамгаалха, гэр бүлые бэхижүүлхэ талаар хойшолуулашагүй хэмжээнүүд тухай» тогтоолые дары хаража үзөөд, баталан абахыень СССР-эй Верховно Соведтэ дурадханаб.

Энэ хадаа юрэ шиидхэгдэхэ социально-экономическа асуудал бэшэ гээшэ. Манай обществын ажабайдалые үндэһөөрнь хубилгаха тухай, тэрэнэй мүнөөнэй байдал ба ерээдүй тухай эндэ хэлэгдэнэ. Бусад һалбаринуудай ажал хэрэгүүдэй хэды хүндэ хүшэр, орёо хурса байгаашье һаань, эхэнүүд болон үхибүүд тухай анхаралаа хандуулха гээшэ юунһээшье үлүү байна. Тэдэнэртэ анхаралаа хандуулха гээшэ али бүхы обществын, нэн түрүүн социалис обществын соёл болбосоролой, хүгжэлтэ дэбжэлтын эгээл шухала үрэ дүнгүүдэй нэгэн.

Гэхэтэй хамта имагтал эндэ манайда хангалтагүй байдал тохёолдонхой. Эхэнэрнүүдтэ дабхар ехэ ажал тохогдоно — үйлэдбэри дээрэ ба бүлэдөө... Тэдэнэй ажал, элүүрые хамгаалга, социально-ажаһуудал хангалга хангалтагүй муугаар эмхидхэгдэнэ. Эдэ бүгэдэ эхэнэрнүүдэй ажабайдалые орёо хүндэ болгоно, тэдэнэй бэеын элүүртэ, гэр бүлын байдалда, үхибүүдые хүмүүжүүлгэдэ муугаар нүлөөлнэ. Гүрэнэй тэдхэмжэнүүд болон хүнгэлэлтэнүүдэй хүсэндөө байһан гурим олохон бүлэнэртэ материальна аша туһыень ёһотой һайнаар хангажа шаданагүй. Олон үхибүүдтэй бүлэнүүд, ганса бэе эхэнүүд, хүүгэдэй байшангууд болон хүүгэдэй бусад тусхай эмхи зургаануудта хүмүүжүүлэгдэжэ байгшад хүндэ байдалтай.

Мүнөө үедэ эхэ болон үхибүүдые хамгаалгын, бүлэнүүдые бэхижүүлгын гүрэнэй үргэн ехэ программа абтахаар бэлдэгдэжэ байна. Тэрэниие зохёолгые түргэдхэхэ заабари үгөө һэм. Гэхэтэй хамта эгээл муугаар хангагдаһан бүлэнүүдэй байдалые һайжаруулха талаар түрүүшын ээлжээнэй хэмжээнүүдые хойшолуулашагүйгөөр бэелүүлхэ шухала гэжэ найданаб.

Үхибүүдтэ гүрэнэй тэдхэмжэнүүдые олголгын хэмжээ, гуримые, эрхэ байдалые, нарайлха болоходоо, үхибүүтэй болоһон хойноо абадаг амаралтын, үхибүүдэйнгээ хойноһоо харууһалха талаар амаралтын хэмжээе наринаар харахаар.

Ниитын үйлэдбэри дээрэ ажаллахатаяа хамта үхибүүдээ хүмүүжүүлхэ арга олгоһон таарамжатай һайн эрхэ байдал түрэлхидтэ гүрэн олгохо уялгатай. Хүдэлмэриин таарамжатай графигүүдые, дүүрэн бэшэ хүдэлмэриин үдэрые тогтоохо үргэн ехэ арга боломжонуудые хуулиин гуримаар хараалха шухала. Энэ талаар хүсэндөө байһан хуули соо бодото дээрээ үхибүүгээ хүмүүжүүлжэ байһан эсэгэнэрэй, харууһалагшадай, бүлын бусад гэшүүдэй эрхые хизаарлаха гээшэ буруу гэжэ һананаб.

Хээлитэй эхэнэрнүүдэй, эхэнүүдэй ажалые эмхидхэхэ, тэдэниие диспансертэ оруулжа, бэеынь элүүрые шалгаха тухай олохон хэм хэмжээнүүдые, ёһо гуримуудые шэнээр хаража үзэхэ шухала гэжэ тоолоноб. Эхэнэрэй ажалые хүнгэдхэхэ, сэдьхэл бодолой ба наһанай онсо шэнжэнүүдые зүбөөр тодорхойлхо талаар бодото эрхэ байдал байгуулхын түлөө совет болон ажахын хүтэлбэрилэгшэдэй харюусалга дээшэлүүлхые дурадханаб. Эхэнэрнүүд болон хуулиин наһа гүйсөөгүй шүүлэй хүндэ хүшэр, хоро хүргэдэг мэргэжэлнүүдые, хэды шэнээн, ямар ажал хэхэ нормонуудые, эхэнэрнүүдэй, илангаяа бага наһанай үхибүүдтэй эхэнэрнүүдэй һүниин ажалые хизаарлаха гээшэ шухала удха шанартай. Хүнэй бэедэ хоро хүргэдэг ажал дээрэ хүдэлдэг эхэнэрнүүдэй элүүрые хамгаалһан шиидхэбэринүүд дары түргөөр баталагдан абтаха ёһотой.

Хүүгэдэй ба нарайлалгын, эмнэлгэ-һэргылэмжын эмхи зургаануудые бариха, хангаха, шухала түхеэрэлгэ хэрэгсэлнүүдые, эм домуудые хүүгэдэй эдеэ хоолой зүйлнүүдые гадаадаһаа худалдажа абалгада валюта һомололгые үргэдхэхэ шухала гэжэ тоолоноб

Дурадхагдаһан хэмжээ ябуулгануудые бэелүүлгэ нэмэлтэ, бага бэшэ мүнгэ һомолхо эрилтэ табина. Гэбэшье гүрэнэй гаргашануудые хорооһоной, тааруулан табиһанай ашаар лэ эдэ бүхы мүнгэ зөөри оложо болоно. Эдэ бүгэдэ бага балшар үхибүүтэй хэдэн миллион бүлэнүүдэй материальна байдалые эрид һайжаруулха арга олгохо юм. Республиканүүдай, областьнуудай, предприятинуудай нөөсэнүүдэй ашаар ехэ юумэ хэжэ болоно. Эдэ бүхы асуудалнуудые таарамжатай һайнаар ойлгожо, тэдэниие шиидхэлгэдэ һайнаар хандаха гээшэ шухала удха шанартай байна.

М. ГОРБАЧЕВ.

ФЕДЕРАЦИИН СОВЕДЭЙ ЗАСЕДАНИ

Мартын 30-да Кремль соо М. С. Горбачевой түрүүлэлгэ доро СССР-эй Президентын дэргэдэхи Федерациин Соведэй түрүүшын заседани болоһон байна.

Совет Социалис Федерацида шэнэ удха олголготой, ССР Союзай болон союзна республиканүүдай этигэмжэтэ түлөөлэлгэнүүдые хизаарлалгатай тэдэнэй бэеэ даанхай байдалые бэхижүүлгэтэй холбоотой хуулиин актнуудай проектнүүдэй яажа бэлдэгдэжэ байһан тухай СССР-эй Верховно Соведэй Национальностьнуудай Соведэй Түрүүлэгшэ Р. Н. Нишановай мэдээсэл заседани дээрэ шагнагдаһан байгаа. Эдэ бүхы асуудалнуудаар гүнзэгы бодолтой хөөрэлдөөн болобо. Ниитэ союзна ба республиканска аша туһые тааралдуулһан, ямаршье үндэһэ яһанай эрхэтэдэй эрхэнүүдые найдамтайгаар хамгаалһан хуулинуудые баталан абалгые түргэдхэхэ шухала гэжэ Федерациин Соведэй гэшүүд нэгэн һанамжатай байба.

Литвагай ССР-тэхи мүнөөдэрэй байдалые Федерациин Совет бүхы талаһаань хаража үзэһэн, СССР-эй Арадай депутадуудай ээлжээтэ бэшэ гурбадахи съездын шиидхэбэринүүдые дүүргэхэ талаар Президентын ба СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй бэелүүлжэ байһан хэмжээнүүдые һайшааба.

Литвагай мүнөөнэй хүтэлбэрилэгшэд СССР-эй Конституциин болон союзна засагаархидай эрилтэнүүдые үсэдөөр тооногүй, гансал хара амяа харана, Литва арадай ба республикын бүхы хүн зоной үндэһэн аша туһада зүрюу ябуулгануудые хэнэ гэжэ бултанай һанаагаа ехээр зобожо байһаниинь элирхэйлэгдээ.

Энээнһээ уламжалан, мүн тэрэшэлэн совет хүнүүдэй улам ехээр һанаагаа зобожо байһые, түбэй зургаануудта ерэһэн бэшэгүүд болон телеграммануудые (тэрэ тоодо Литваһаашье бии) хараада абан, хуули бусаар баталан абаһан актнуудые болюулжа, СССР-эй Конституциин хэмжээгээр тохёолдоһон ушар байдалые зүбшэн хэлсэхэ арга боломжо олгохо эрилтэтэйгээр Литвагай ССР-эй Верховно Соведтэ хандахыень Федерациин Совет СССР-эй Президентдэ дурадхаһан байна.

Федерациин Соведэй гэшүүд Т. Акматов В. И. Воротников, Г. Г. Гумбаридзе, Н. И. Дементей, И. А. Каримов, Н. А. Назарбаев, Г. Паллаев, М. И. Снегур, В. С. Шевченко гэгшэд үгэ хэлэһэн байгаа.

СССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ А. И. Лукьянов болон СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ Н. И. Рыжков Федерациин Соведэй хүдэлмэридэ хабаадалсаа.

(ТАСС).

БССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ПРЕЗИДИУМЭЙ МЭДҮҮЛГЭ

Белоруссиин ССР-эй Верховно Соведэй Президиум Литвагай ССР-эй Верховно Соведтэ мэдүүлгэтэйгээр хандаба. Тэрээн соонь иигэжэ хэлэгдэнэ:

«1938 ондо Литвагай Республикын газар дайда тад ондоо байгаа, Совет Социалис Республиканүүдай Союзай дээдын зургаануудай шиидхэбэринүүдэй эсэстэл Литвагай Республикада ба Литвагай Совет Социалис Республикада Белоруссиин анханай газар дамжуулагдаһан байгаа гэжэ Литвада 1938 оной майн 12-ой Литвагай Конституциие хүсэндэнь оруулха һэдэлгэ гаргадаг хүнүүд хараада абаха ёһотой. ССР Союзай бүридэлһөө Литвагай ССР-эй гарахада, Белоруссиин газар дайдын зарим хубиие Литвада дамжуулха тушаа хуулинуудаар, указууд болон бусад актнуудаар холбоотой бэшэбди гэжэ Белоруссиин ССР тоолохо байна.

«Совет Социалис Республиканүүдай Союзда Литвагай Совет Социалис Республикые абаха тухай» СССР-эй Верховно Соведэй 1940 оной августын 3-ай хуулида Белоруссиин ССР-эй болон Литвагай ССР-эй хоорондохи территориальна асуудалнуудаар актнууд үндэһэлһэн байгаа. Мүнөө үедэ Литвагай талынхид тэрэниие үнэнтэ бэшэ гэжэ сонссхоод байна.

Тиигэжэ Белоруссиин ССР-эй Свенцянска районие болон Видзовско, Годутишковско, Островецкэ, Вороновско болон Радунска районуудые Литвагай ССР-тэ дамжуулха тушаа СССР-эй Верховно Соведэй 1940 оной августын 3-най заагдаһан хуулиин 2-дохи пунктын, мүн тэрэшэлэн Белоруссиин ССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй болон Литвагай ССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй зохихо шиидхэбэриие, мүн тэрэнэй үндэһэ һуури дээрэ баталан абтаһан СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй 1940 оной ноябриин 6-най «Белоруссиин Совет Социалис Республикын ба Литвагай Совет Социалис Республикын хоорондо хилэнүүдые тогтоохо тухай» Указай хүсэеэ буураһанай түлөө харюусалгые Литвагай тала өөр дээрээ даажа абана гээшэ.

СССР-эй бүридэлһөө Литвагай ССР-эй гараһан ушартэ дээрэ, дурдагдаһан актнуудһаа уламжалан, Белоруссиин Совет Социалис Республикын зохихо областьнуудай захиргаанай-территориальна байгуулалта тухай абаһан шиидхэбэриеэ Белоруссиин ССР-эй Верховно Соведэй Президиум шэнээр хаража үзэхэ баатай болохо. «Литвагай Республикада Вильно хотые ба Виленскэ областиие дамжуулха тухай, мүн Советскэ Союзай болон Литвагай хоорондо али алиндаа туһалха тухай» 1939 оной октябриин 10-да СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй болон Литвагай Республикын президентын баталһан договорые дүүрэн хэмжээгээр сахихаар бэлэн бэшэ байһан тухай Литвагай засагаархидай мэдүүлгые хараада абалгада, Литвагай аша туһада харасалагдаһан территориальна хубилалтануудай хүсэндөө байлгэ тушаа асуудал гарана.

1939 оной сентябриин хоёрдохи хахадһаа совет юрисдикци доро байһан энэ газар дээрэ ажаһуудаг белорус хүн зоной аша туһые заагдаһан договор дайрана. Белоруссиин ССР-тэ, мэдээсэнгүй, зүбшөөлыень абангүй, тус договор баталагдаһан байгаа.

Тэрээнһээ гадна, нэгэ нэгэндээ добтолхогүй тухай 1939 оной августын 23-най совет-герман договортой дашарамдуулагдан, нюуса хэлсээнүүдһээ уламжалан, тус договор баталагдаа гэжэ мартажа болохогүй. Германиин СССР-тэ добтолходо гэхэ гү, али 1941 оной июниин 22-то, уласхоорондын эрхын нормонуудай ёһоор, тэрэнь хүсэеэ буураа гэжэ Совет Социалис Республиканүүдай Союзай Арадай депутадуудай съездын 1989 оной декабриин 24-нэй тогтоол соо заагдаа һэн. 1939 оной августын 23-най договорто «нюуса нэмэлтэ протоколдо» гар табиһан баримтые, мүн Германитай нюусаар хэгдэһэн бусад хэлсээнүүдые СССР-эй Арадай депутадуудай съезд баһал шүүмжэлээ һэн. Нюуса протоколнууд хуулиин талаар үндэһэ баримтагүй, гар табиһан сагһаа хойшо үнэнтэ бэшэ гэжэ Съезд тоолоо бэлэй.

Энээнтэй хамта Белоруссиин Совет Социалис Республикада Белоруссиин газарые бусаахые эрилтэ табиха баатай болонобди»,—гэжэ мэдүүлгэ соо хэлэгдэнэ.

(Белта — ТАСС).

МҮНГЭН ШАНГААР УРМАШУУЛАГДАБА

Валентина Алексеевна Кулидын хүтэлбэрилдэг бригадын коллектив Северобайкальск хотодо баригдаһан, байрын гэрнүүдэй, социально-соёлой байшангуудай дотор талын хүдэлмэри хэжэ, бүхы объектнүүдые саг болзортонь, һайн шанартайгаар ашаглалгада тушаахэ хэрэгтэ хубитаяа оруулалсана. Мүнөө тус бригадын гэшүүд 127 байратай гэрэй дотор талын хүдэлмэри хэжэ байна. Хоёр халаанай туршада хүдэлжэ, даабари болон уялгануудаа амжалтатайгаар бэеэлүүлнэ.

— Энэ гэр байгша оной июнь һарада ашаглалгада тушаагдаха юм. Тиимэһээл шангахаар лэ хүдэлхэ бологдоно. Июнь болотор энэ ажалаа дүүргэхэбди — гэжэ В. А. Кулида хэлэнэ.

К. ЖАМЬЯНОВ.

ШАГНАЛ

Арадай элүүрые хамгаалгада аша габьяатай байһанайнь түлөө Н. А. Семашкын нэрэмжэтэ республиканска больницын отделениие даагша нүхэр **Дугарова** Клара Дугаровнада Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Указаар **«Буряадай АССР-эй габьяата врач»** гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгогдобо.

Шалгалта юу харуулааб?

ХЭЗЭЭ УСАДХАГДАХАБ?

Энэ жэлэймнай түрүүшын гурбан һара үнгэршэбэ. Манай районой һү һаалиин фермэнүүд үнгэрһэн 1989 ондошье, мүн байгша оной эхиндэшье һү һаали дээшэлүүлнэгүй гэжэ республикын болон районой газетэнүүдэй мэдээсэлнүүд соо ходо хэлэгдэдэг болонхой. Тусхайлан хэлэбэл, район һү үйлэдбэрилгые мүнөө жэлдэ нёдондонойхиһоо 1,5 мянган центнерээр доошолуулжархиһан байха юм. Районоо гэдэргэнь тагаһан «Сибиряк», «Маяк» колхозуудые эндэ онсолон тэмдэглэхээр. һүүлэй үедэ «Восточные Саяны» колхоз сагаан эдеэ үйлэдбэрилгэеэ эрид хороожорхёо.

Энэ шухала асуудалда тус ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэд хайша хэрэгээр ханданад. һү һаалиин фермэнүүд дээгүүр дутуу дунданууд али олон дайралдана. Арадай хиналтын районно комитедэй, «Саяан» газетын редакциин түлөөлэгшэд, Харбяангуудай совхозой Нугын, Түбэй һү һаалиин фермэнүүдээр ябажа ерэбэ.

Нугын фермэдэ ошоһоор, һаалишадтайнь хөөрэлдэхэдэмнай, абаһаар лэ дутуу дундануудынь элирбэ. Фермын үнеэд 2—3 үдэрэй туршада уһагүй байгаа. Дороһоо уһа бүлэжэ гаргадаг насосой мотоорынь эбдэршэнхэй. Эндэхи һаалишад үнгэрһэн намартаа шэнээр баригдаһан комплексдо нүүжэ ороһон юм. Мүнөө фермын үнеэд хуушан фермынгээ худагһаа уһалагдана. Уһагүй дээрэһээ тэдэнэр талха таряанай зүйлые буйлуулангүйгөөр, хуурайгаар адхажа үгэнэ. һаалишад мартын 4-дэ 1482 килограмм һү һааһан һээ, харин долоон хоногой һүүлээр тэрэнээ 1367 килограммда болгоо. Фермын 240 үнеэдэй мүнөө 190-нь һаагдана. Сүүдхын туршада үнеэн бүриһөө дунда зэргээр 72 килограмм һүн абтана. Малшад үнеэн бүхэндөө 1 килограмм талханай зүйл, килограмм һүнэй түлөө 400 грамм холимог гурил эдюулнэ. Тэрээнһээ гадуур толгой бүридэнь 15 килограмм силос, 2 килограмм үбһэн, 2—3 килограмм һолоомон үгтэнэ. Уһанай үгы болохотойнь сасуу һү һаалинь нилээд доошолһон байна. Зургаан үдэрэй туршада фермынхид 115 килограммаар һү һаали доошолуулжархёо.

Фермын оньһожоруулагдамал түхеэрэлгэнүүдые заһабарилдаг бригадын саг болзортоо ерэжэ, энэ дутагдалые усадхаагүй дээрэһээнь эндэ бэрхэшээлтэй байдал ушаранхай. Энэ бригадын бригадирай үхибүүнэй үбдэжэ, эмшэлэлгын газарта ороһонһоо боложо, иимэ юумэн тохёолдоо юм хаш. Мотоор заһабарилха шадалтай хүниинь олдоогүй болоно гээшэ гү? Энэмнай хүтэлбэрилэгшэдэй хэрэгсээгээгүй ушарһаа эхитэй гэхэдэ алдуугүй.

Фермэ дээрэ үшөө олон дутуу дунданууд бии. һү һэрюусүүлхэ түхеэрэлгын агрегат бэлэн болгогдоодүй. Энээниие районой заһабарилгын-техническэ предприяти бүтээхэ аад, эндэ оройдоошье харагдаагүй. Кормоцехынь хэзээ хүдэлгэгдэдэг болохо юм? Энэ шэнэ комплексдо оньһон аргаар һаадаг түхеэрэлгэ баһал ашаглагданагүй.

Нуга нютагта магазин үнинэй хүдэлдэггүй. Эндэ хүдэлхэ наймаалагша олдодоггүй юм хаш. Иимэ ушар дээрэһээ һаалишад хилээмэ абаха аргагүйдэнэ. Энэ асуудалые Хэрэнэй сельпо һаяар шиидхэхэ аабза гэжэ найданабди.

Фермын тоо бүридхэгшэ Р. И. Зурбаеваһаа һүнэй шанар тухай асуубабди.

— һүнэймнай тоһолигынь 3,8 процент болоно. Бухыдоо һүмнай 1-дэхи сортын шанартайгаар гүрэндэ тушаагдадаг юм,— гэжэ тэрэ харюусаа һэн.

Энэ нүхэр урдань олон жэлэй туршада техник-үрэжүүлэгшээр хүдэлдэг байһан юм. һүүлэй үедэ эндэ үнеэд искусственна аргаар үрэжүүлэгдэнэгүй. Үрэ хадагалха тусхай амһарта үгы. Тиигээдшье пунктын байра үгы гэһэн шалтаг дурдагдана. Шалгахадамнай, байрашье бии. Үрэ хадагалха амһарташье олдохоор болоно хэбэртэй.

Харбяангуудай һү һаалиин фермэ дээрэ ажал хэрэгынь нэгэ бага дээрэ шэнги үзэгдөө һэн. Эндэ хүрэжэ ерэхэдэмнай, һаалишад ажалаа дүүргээд, гэртээ ябашанхай байба. Тус фермые даагша В. Б. Аюшеевтэй уулзажа хөөрэлдөөд, фермэ соогуурнь харабабди. Тус фермын һү һэрюусүүлдэг агрегат 2—3 жэлэй саада тээ эбдэршэнхэй. Заһабарилгын предприятиинхид мотоорыень абаашаһаар, мүнөөшье болотор бусаагаадүй. Тэрэнь хэзээ асарагдаха байгаа юм? Мэдэхын аргагүй. Эндэ талха таряанай зүйл буйлуулагдаад, үнеэдтэ үгтэнэ. Харин һолоомон хэршэгдэнэгүй.

Фермын һаалишад һүүлэй 10 үдэрэй туршада һү һаамые 231 килограммаар дээшэлүүлээд байна. Фермын 11 һаалишан 267 үнеэдые харууһалдаг юм. Мүнөө 188 үнеэдынь һаагдана. һаалишад үнеэн бүриһөө сүүдхэдэ дунда зэргээр 6 килограмм һү һаана. Энэнь Нугын фермэһээ нилээд доогуур болоно. Харин хоёр фермын үнеэд тэжээлээр тон адляар хангагданхай юм. Харбяангуудай фермынхидэй һү үйлэдбэрилгые дээшэлүүлжэ шадаба һаа, хожомдонги фермэнүүдэй тооһоо тэдэнэй гараха аргатай байһаниинь элирнэ.

Дээрэ хэлэгдэһэн дутуу дунданууд совхозой хүтэлбэрилэгшэдтэ, мэргэжэлтэдтэ сэхэ хэлэгдээ. Эдэнэр эдэ дутагдалнуудые усадхаха байһанаа мандаа мэдүүлээ һэн.

В. ТАНХАЕВ,
арадай хиналтын Түнхэнэй районой комитедэй түрүүлэгшэ.
Ж. ЮБУХАЕВ,
хүдөө бэшэгшэ.

Хойто зүгэй арадуудай ассоциаци

Хоёр үдэрэй туршада Кремль соо болоһон Хойто зүгэй үсөөн тоото арадуудай съезд дээрэ мартын 31-дэ байгуулагдаһан ассоциаци оронoй үргэн ехэ нютагуудай үндэһэн зоной аша туһые хамгаалха байна.

Холын Хойто зүгтэ ажаһуудаг хори гаран арадуудай саашанхи хуби заяае тодорхойлхо гээшэ шухала удха шанартай гэжэ съезд дээрэ тэмдэглэгдээ. Энэ дээдэ хуралдаанда хабаадахаяа ерэһэн бүхы делегацинуудай түлөөлэгшэд бага арадуудта хабаатай олон тоото орёо шухала асуудалнуудые зүбшэн хэлсэһэн байгаа. Үндэһэн зоной ажаһуудаг нютагуудта министерствэнүүд болон албан зургаанууд ажахы эрхилхэдээ, нютаг зоной онсо илгаае, аша туһые хараада абангүй, национальна политика хазагайруулһан, тэдэнэй һуудал байдалые хүгжөөлгэдэ анхаралаа һуларуулһан, оршон тойронхи байгаалиие эрид муудхааһан байха юм.

Таймырай автономито округой ассоциациин президент долган Н. Н. Большаков, «Кангаланский» совхозой оро үсхэбэрилэгшэ чукча А. С. Гыргольнау, национальна һургуулинуудай эрдэм-шэнжэлэлгын институдай ахалагша эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ, «Арун» ассоциациин президент, эвенк эхэнэр З. Н. Пикунова, Яхадай АССР-эй хойто зүгэй арад үндэһэтэдэй ассоциациин президент эвен А. В. Кривошапкин, Алыгджер тосхоной участково больницын ахамад врач тофа Р. А. Киштеева, Сахалинай областиин хойто зүгэй арадуудай ассоциациин соведэй түрүүлэгшэ орон Н. В. Соловьев, Сургудай ангай совхозой ангуушан ханты яһанай И. И. Сопочин, «Восток» колхозой парткомой секретарь нивх Г. Н. Псягин, СССР-эй арадай депутат нанай эхэнэр Е. А. Гаер болон бусад элидхэл зүбшэн хэлсэлгэдэ хабаадаба.

Хойто зүгэй үсөөн тоото арадуудай түлөөлэгшэдһөө гадна, холын Хойто зүгэй, Сибирь болон Алас-Дурна зүгэй бага арадуудай ажабайдалай аша туһада дүтэ али бүхы бусад үндэһэ яһанай түлөөлэгшэд Уставай ёһоор ассоциациин гэшүүн байха аргатай.

Съездын делегадууд деклараци баталан абаба. Энэ үргэн ехэ нютагай 26 арадуудай оройдоол долоониинь национальна автономитой юм гэжэ документ соо хэлэгдэнэ. Эвенүүд, нанаецууд, саамууд, селькупууд болон Совет ороной Хойто зүгэй бусад арадуудай түлөөлэгшэдэй гүрэнэй, экономическа ба хуули ёһоной байгууламжагүй байлга тэдэниие нэгэдүүлхэ, национальна ухаан бодолыень һэргээхэ хэрэгтэ бэрхэшээл түбэгүүдые ушаруулна. Эгээл тиимэһээ национальна районуудые, сельскэ Соведүүдые һэргээхэтэеэ хамта уг угсаатанай соведууд, старейшинэнүүдэй соведууд гэхэ мэтэ өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын түхэл шэнжэнүүдтэ бусаха шухала гэжэ съезд тоолоно.

Байгаалиин нөөсэ баялигуудые ашаглалгада, хэрэглэлгэдэ хабаатай асуудалнуудые шиидхэхэдээ, үсөөн тоото арадуудай аша туһые, анхарал оролдолгые хараада абаха шухала.

Урма зоригоо бадаржа, ажабайдалаа хубилган шэнэдхэлгэдэ эдэбхитэйгээр хабаадаха уряатайгаар делегадууд нютагайхидтаа хандаба. Имагтал өөһэдынгөө хүсөөр, ухаан бодолоор, үндэһэ яһанай ёһо заншалнуудта, социалис уг зорилгонуудта үнэн сэхэ байһаараа манай ерээдүйе хангажа болоно гэжэ деклараци дотор хэлэгдэнэ.

(ТАСС).

КПСС-эй ЦК-гай ПЛАТФОРМЫН БОЛОН КПСС-эй УСТАВАЙ ПРОЕКТНҮҮДЫЕ ЗҮБШЭН ХЭЛСЭНЭБДИ.

ЖУРАМ БЭХИЖҮҮЛХЭ

Арад зонойнгоо хэрэгтэ үнэн сэхээр алба хэжэ, багша Ленинэй захяа заабаринуудые бухы наhан соогоо наринаар абажа ябаhан, партиин болон өөрынгөө hэшхэлэй урда сэбэр сэхэ хүн лэ бодото коммунист болоно. Имэ шэнжэ шанартай коммунистнуудые хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ гол анхарал хандуулагдана. КПСС-эй Яруунын райкомой партийна комисси коммунистнуудай харюусалгые, нэрэ хүндыень улам дээшэлүүлхын тула ехэ оролдолго гаргана.

Партийна комиссимнай 9 гэшүүнhээ бүридэнхэй. Тэдэнэй тоодо арадай депутадуудай районно Соведэй гүйсэдкомой секретарь А. Ц. Сультимов, партиин райкомой таhагые даагшын орлогшо В. С. Андриевский, партиин болон ажалай ветеран Э. Б. Жанчипов, техническэ мэргэжэлэй 31-дэхи училищиин директор Ц. Ц. Намжилов, Нарhатын нэгэдэхи дунда hургуулиин багша А. Г. Щепелина болон бусад ороно. Эдэ нүхэднай бултадаа партийна хүдэлмэри hайнаар мэдэхэ, ажабайдалтай холбоотой орёо хүшэр асуудалнуудые зүбөөр шиидхэхэ аргатай, шадалтай зон байха юм. Тэдэнэр партийна ёhо гурим хазагайруулhан, Уставай эрилтэнүүдые хангажа шадаагүй хүнүүдтэй хөөрэлдэжэ, хэнэйнь буруу, зүбые тодорхойлон элирүүлhэн, ойлгуулhан лэ байдаг.

Манай партийна комиссиин гэшүүд үйлэдбэриин харюусалгатай участогуудта хүдэлжэ ябаhан хүнүүдэй дундаhаа бэрхэ, эдэбхитэй хүнүүдые шэлэн абаха хэрэгтэнь ажахынуудай, предприятинуудай партийна организацинуудта ёhотой туhаламжа үзүүлхэ гэжэ оролдодог, эдэбхи үүсхэл гаргадаг. Энэ харюусалгатай хүдэлмэриеэ ябуулхадаа, райкомой эмхидхэлэй таhагта түшэглэдэг. Имагтал тэрээнтэй сугтаа энэ хүдэлмэри хэхые оролдодог байнабди. Тиигэхэ зуураа, үйлэдбэриин элдэб hалбаринууд дээрэ урагшаа хүсэл бодолтой, түрүү эрмэлзэлтэй коммунистнуудай нүлөө ехэ болгохо хэрэгтэ тусгаар анхарал табинабди.

hүүлэй жэлнүүдтэ партиин зэргэдэ абтаhан нүхэднай өөhэдыгөө hайн талаhаа харуулhан, партиин гэшүүндэ ороходонь зууршалга үгэгшэдэй этигэл найдабарие хүсэдөөр харюулжа шадаhан байна. Үнгэрэгшэ жэлдэ партиин гэшүүндэ кандидадууд байхадаа, бэеэ гансал hайн талаhаа харуулhан «Юбилейный» совхозой ахамад бухгалтер Л. М. Виноградова, Нарhатын совхозой түрүү хонишод Г-Ж. Д. Цыденжапов, Т. Ж. Жанчипов, «Победа» колхозой хонишон И. М. Дайдаева, «Коммунизм» колхозой ветеринарна врач Ц-Д. С. Будажанаева, дотоодын хэрэгүүдэй таhагай хүдэлмэрилэгшэ М-Б. Г. Бадмаев, Иисэнгын дунда hургуулиин багша Д. Д. Цыбенова болон бусад партиин гэшүүд болгогдон абтаа.

Залуу коммунистнуудай кандидатска стаж гараха үедэнь тэдээндэ туhалха асуудалда партийна комиссиин гэшүүд ехэ анхарал хандуулна. Тэдэнэй партийна даабарияа хэр зэргээр дүүргэжэ байhанаарнь саг үргэлжэ hонирходог, үзэл сурталайнгаа политическэ мэдэсэ дээшэлүүлхэдэнь туhалдаг байна. Манай комиссиин гэшүүд залуу коммунистнуудтай, партиин гэшүүндэ кандидадуудтай хөөрэлдөөнүүдые үнгэргэхэдөө, тэдээндэ туhалдаг, зүбшөөл заабари үгэдэг, дайралдаhан бэрхэшээлнүүдые дабажа гараха хэрэгтэнь туhалдаг. Иигэжэ партийна журам бэхижүүлхэ хэрэгтэнь партбюронуудай хүдэлмэридэ туhалдаг байна.

Манай Яруунын районой залуу коммунистнууд партиин гэшүүнэй үндэр нэрэ зэргые hайнаар абажа ябахые оролдоно гэхэдэ, алдуу болохогүй. Жэшээнь, залуу коммунистнуудай дундаhаа «Целинный» совхозой үхэршэн Х. Д. Бубеев, «Комсомольский» совхозой hаалишан А. Д. Цыдендамбаева, «Дорожник» кооперативай жолоошон Ж. Б. Цыбиков, загаhанай заводой ихтиолог Б. С. Очиров, Тулдуунай совхозой зоотехник Б. Г. Хабинов, түбэй больницын хирург Д. Б. Цоктоев, «Улаан Туяа» совхозой ахамад экономист Л. К. Цыренова гэгшэд коммунистын үүргэ hайнаар бэелүүлнэ, эдэбхитэй байна, ниитын хүдэлмэридэ хабаадалсана.

Тиихэдэ залуу коммунистнууд: Яруунын совхозой ахамад экономист А. Г. Дамбаев, Гүндын совхозрабкоопой бухгалтер М. А. Цыдыпова, түбэй больницын медицинскэ сестра Б. Ц. Хабибулина, Нарhатын нэгэдэхи дунда hургуулиин багша Л. Л. Арестова, Гүндын соёлой байшангай уран hайханай талаар хүтэлбэрилэгшэ Б. М. Хашитов, милициин таhагай инспектор М-Б. Г. Бадмаев гэгшэд комиссиин заседанинууд дээрэ тоосожо, хэжэ байhан хүдэлмэри тухайгаа хөөрэhэн, дайралдаhан дутуу дутуу дунданудые усадхаха талаар ямар хэмжээнүүдые абаа hаа, таарамжатай байхаб гэжэ өөhэдынгөө hанамжа, дурадхалнуудаар хубаалдаhан байха юм.

Партиин Уставай эрилтэнүүдые хазагайруулhан коммунистнуудай хүдэлжэ байhан эмхи зургаануудта, ажахынуудта ошожо, хөөрэлдөөнүүдые үнгэргэнэбди, ямар ушар шалтагаануудhаа гэмтэ ябадалнуудые гаргаhыень элирүүлхые оролдонобди. Шалтагааниинь элдэб ааб даа. Гол түлэб коммунистнуудай өөhэдынь зэмэ байдаг. Нэн түрүүн партиин Уставай эрилтэнүүдые дүүргэнэгүй. Хоёрдохёор, парторганизацинууд тэдээнэй урда ёhотойгоор шанга эрилтэ табинагүй.

Витимэй совхозой хүүгэдэй саадай кочегар В. К. Васильев ходо архи уудаг, хүдэлмэриин журам эбдэдэг, партийна суглаануудташье мүртэйгөөр ябадаггүй, гэшүүнэй түлбэришье үгэдэггүй байhанайнгаа түлөө партиин зэргэhээ гаргуулаа юм. Тиихэдэ «Целинный» совхозой залуу коммунист Ж. П. Садыжапов гэшүүнэйнгээ түлбэри түлэнгүй, суглаануудташье ябангүй, партийна организацитаяа холбоо барисаагаа алдаhанай удаа КПСС-эй зэргэhээ намнуулаа.

Тэрэшэлэн загаhанай заводой механизатор В. Г. Байбородин, «Победа» колхозой гэшүүн С. Д. Холхоев, «Целинный» совхозой үхэршэн З. Т. Цыбиков гэгшэд гэмтэ ябадал хэhэнэйнгээ түлөө партиин гэшүүн ябаха эрхэhээ хаhагдаа. «Дружба» колхозой экономист С. Г. Спасов, hаалишан А. П. Белоусова, Иисэнгын совхозой үхэршэн Б. Г. Тугалханов гэгшэд саг үргэлжэ архи ууhанайнгаа түлөө партиhаа мүн лэ гаргуулаа.

Эдэ жэшээнүүд хадаа манай район соо партийна журам хазагайруулдаг коммунистнуудай үшөөл олон байhые, мүн партийна организацинуудай үзэл сурталай хүдэлмэридэ дутуу дунданuудай үсөөн бэшэ, хубилган шэнэдхэлгын эрилтэнүүдтэ хүсэд харюусажа шадахагүй байhаниинь баримтална гэшэ. Илангаяа партиин нэрэ хүндые дээшэлүүлхын түлөө тэмсэжэ байhан мүнөө үедэ энэ ехэл буруу юумэн болоно. Нүгөө талаhаань харахада, бидэ партийна ажабайдалай ёhо гурим мэдэрдэггүй, партида үнэн сэхэ hанал бодолдо ороогүй зонhоо hалаха, партияа сэбэрлэхэ ёhотойбди. Үгы hаа, партиин нэрэ зэргые hэргээжэ, хүндыень бусаажа шадахагүйбди. Энээн тухай КПСС-эй ЦК-гай Платформын проект соо ехэ hайнаар хэлэгдэнхэй.

«Партиие тон гүнзэгыгөөр демократизацилха хэрэгтэй» гэшэ тон зүб. Эндэ демократическа централизм гэшые усадхаха хэрэгтэй гэжэ hананаб. Партийна эхин организацинуудай эрхэнүүдые үргэдхэхэ гэээшэ зүб. Тэдэнэр хүниие партида абаха, коммунистые партиhаа гаргаха асуудалнуудые гүйсэд бэедээ даажа абаха ёhотой. Тиихэдэ партийна түлбэри бага болгохо хэрэгтэй. Ехэ байhанhаань боложо партиhаа гараха ябадал дайралдана. Энэ юрын асуудал бэшэ. Энээниие зүб тээшэнь шиидхэхэ хэрэгтэй.

Коммунистнуудай харюусалга дээшэлүүлхэ, партийна журам бэхижүүлхэ талаар партиин райкомой, партийна комиссиин ябуулжа байhан хүдэлмэри партийна эхин организацинуудай үүргэ дээшэлүүлхэ хэрэгтэ нүлөөлнэ, муу бэшэ үрэ дүнгүүдые үгэнэ гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Гэбэшье энэ талаар үшөөл ехэ хүдэлмэри ябуулха ёhотойбди.

М. ОРБОДОЕВ,
КПСС-эй Яруунын райкомой дэргэдэхи партийна комиссиин түрүүлэгшэ.

Зөөри эзэтэй, мүнгэн тоотой

ОНШЫЕНЬ ОЛООД БАЙХАДА

Бэлшээриин газараар бага, үндэр баян ургаса үгэдэг сабшалангааршье хомор, мүн hүүлэй жэлнүүдтэ гахайнуудаа олошоруулха баатай болоhон дээрэhээ энэ ажахы хонин hүрэгөө үсөөлхэ ушартай болоо юм.

Мүнөө Тарбагатайн районой Ленинэй нэрэмжэтэ колхоздо бүхыдөө 3921 хонин, тэрэ тоодо 2507 эхэ хонид тоологдоно. Хонин hүрэгөө үсөөлөөшье hаа, энэ hалбариингаа ашаг үрые эрид дээшэлүүлхэ хэрэгтэ колхозойхид гол анхаралаа хандуулаа. Нэгэдэхеэр, hүрэг соо эхэ хонидые олон болгоходонь, хурьгад олоор абтажа, мяхан, нооhон ехэ үйлэдбэрилэгдэнэ бшуу. Хоёрдохёор, энэ hалбарияа ажахын гүйсэд тоосоондо оруулжа, ажалай эмхидхэлэй түрүү онол аргануудые хэрэглэжэ, ашаг үрыень эрид дээшэлүүлхэ гэжэ оролдоно.

Үнгэрэгшэ жэлдэ колхоздо зуун эхэ хонин бүриhөө 105 хурьган абтажа түлжүүлэгдээ, хонин бүхэнhөө 4,9 килограмм нооhон хайшалагдаа юм. Гадна эрэ хурьгадаа нарайhаань hайн харууhа, тэжээлдэ байлгажа, түрэhэн жэлдэнь тус бүриинь 36—38 килограмм шэгнүүртэй болгоод, мяханда тушаагаа.

Эндэ онсо анхархаар юумэн гэхэдэ, хонишодоор эгээл дүршэл шадабари ехэтэй, ёhотойл оролдосотой хүнүүд табигдаа.

Жэшээнь, эхэ хонидые харууhалдаг нэгэ бригадые даадаг ахалагша хонишон Николай Маркович Хромых гэгшые абаад үзэе. Энэмнай бүхы юумэндээ бодото нарин нягта эзэн, ажалаа бодомжотойгоор эмхидхэжэ, үйлэдбэридөө шэнэ, түрүү юумэ зүбөөр хэрэглэжэ шададаг хүн юм. Сугтаа хүдэлдэг нүхэдынь — Даниил Зиновьевич Минаев, Игнат Евтеевич Патрахин, Иван Власович Козалов гэгшэд бахал ажалша бэрхэ хүнүүд.

Өөhэдынгөө арга боломжо болон эрхэ байдалаа хаража үзөөд, энэ бригадынхид hүүлэй хоёр жэлдэ эхэ хонидоо үбэл эртэ хурьгалуулдаг болонхой. Хонидынь гол түлэб январь-февраль hарада хурьгалуулагдана. Нэн түрүүн зунамарынь эхэ хонидоо тобир тарган болгожо, эртэшэг искусственна аргаар үрэжүүлээд түрэхэ болоторынь нарин hайн харууhа, тэжээл дээрэ байлгана. Гадна түрэхэ хонидые, мүн тэдэнэйнгээ түреэд байхада, үбhэ, зелёнко, талха тараанай зүйл хүсэд нормын ёhоор эдюулхэ гэжэ оролдодог.

— Хонидые үбэл эртэ түрүүлхэдэ, алишье талаараа hайн гэжэ hанадагби. Хурьгадынь хабар эхэнүүдhээ hалгаагдаха болотороо нилээд томо болоно, боргожоно ха юм. Тэдэ хурьгадай эрэнүүдыень зундаа бэлшээн, шахан таргалуулжа, намарынь мяханда тушааха аргатай болоно. Гадна эртын хурьгад горитой нэмэлтэ нооhо үгэнэ бшуу,— гэжэ Н. М. Хромых хөөрэнэ.

Тэрэшэлэн энэ хонишон үбэл эртэ гараhан хурьгадаа хабар бахал эртэшэг — май соо эхэнүүдhээнь hалгаажа, хонидоо зун-намарынь саг соонь хүсэ шэдал hайса абхуулжа, таргалуулха аргатай болоно.

— Урдань бидэ хурьгадаа хэды шэнээн шэгнүүртэйгээр тушаабал ашагтайб гэжэ огтошье анхардаггүй байгаабди. Харин мүнөө ажахын тоосоондо ороод, хэды шэнээн нооhо хайшалhанай, хурьгадай шэгнүүрые хэды шэнээнээр нэмээhэнэйнгээ зэргээр ажалай түлөөhэ абадаг болоод байхадаа энээндээ гол анхарал хандуулаагүйдэмнай аргагүй болоно. Юуб гэхэдэ, шадаал hаа, олон хурьга абажа, тэдэнээ үхэл гарзагүйгөөр томо болгоод, шэгнүүрыень ехээр нэмээгээд, эхэ хонидhоо гадна, хурьгадhаа горитой нооhо хайшалаад байхадамнайл абаха ашаг олзо ехэ боложо үгэнэ бшуу,— гэжэ ахалагша хонишон хэлэнэ.

Энээн тушаань хэдэн тоо, баримтануудые дурдая. Нүхэр Хромых гэгшын бригадынхид урзанда зуун эхэ хонин бүриhөө 105 хурьга абаа hаа, нёдондо зуун эхэ хонин бүхэнhөө 117 хурьга түлжүүлжэ тушаагаа юм. Мүнөө жэлдэ зуунhаа —112 хурьга абаад байна. Үшөө түрэхөөр хонид бии. Тиихэдэ 1987 ондо бригадынхид хонин бүриhөө 5,2 килограмм нооhо хайшалаа hаа, hүүлэй хоёр жэлдэ удаагаар тэрэнь 5,4 килограмм болоо.

— Бэеэр томо, тобир сула эхэ хонид лэ hайн түл үгэдэг, нооhошье ехэтэй байдаг гээшэ. Тиимэhээ ажахынгаа ахамад зоотехник В. С. Васильевтай хамта эгээл hайн эмэ хурьгадые шэлэжэ, саашань үсхэбэрилхөөр тусгаар отаранууд болгодогбди,— гэжэ Николай Маркович хөөрэнэ.

Ажахын тоосооной гуримаар хүдэлдэг хонишодой экономическа үрэ дүнгүүдынь ямар гээшэб?

Үнгэрhэн жэлдэ бригадынхид хурьгадые абажа түлжүүлхэ, тэдэнэйнгээ шэгнүүрые нэмээхэ, нооhо хайшалха түсэбтэ даабаринуудаа холо үлүүлэн дүүргэжэ, горитой алмалта арьбалалта хээд, жэл соо бүхыдэнь 102,7 мянган түхэригэй продукци колхоздо үгөө. Хурьгадай шэгнүүрые ехээр нэмээжэ, тэдэнэй эхэhээ гараhан жэлдэнь мяханда тушаагаад, 37,5 мянган түхэригэй сэбэр олзо оруулаа. Мүн бахал хонидhоо hайн шанартай нооhо ехээр хайшалжа, 1345 түхэригэй сэбэр олзо абаа. Бүхы дээрээ энэ бригадынхид ажалай бүтээсэ дээшэлүүлhэн, ехэ продукци абаhанайнгаа түлөө хүн бүхэнэй 25,7 мянга шахуу түхэригэй эдеэ хоол үйлэдбэрилhэн байна. Харин тиихэдэнь колхоздо хүдэлдэг бүхы гэшүүдэй ажалай бүтээсые хүн бүхэндэ абажа үзэхэдэ, жэл соо тэрэнь оройдоол 8,2 мянган түхэриг болодог.

Имэ үрэ дүнгүүдые түйлаhан хонишод өөhэдөө ямар ашаг олзо, мүнгэн түлөөhэ абадаг юм ааб гэжэ hонирхоё. Нёдондо ахалагша хонишон Н. М. Хромых ажалай hара бүриинь салинда (аванс болон жэлэй hүүлдэ абаhан нэмэлтэ түлөөhэнтэеэ) дунда зэргээр 441 түхэриг абаа hэн. Бусад хонишодойнь тус бүриин hарын салин бахал 371—382 түхэригhөө доошо ороогүй. Бригадынхид ажалай нэмэлтэ түлөөhэндэ жэлэй hүүлдэ 30 хурьга абаа юм.

Үнэн зүрхэнhөө оролдожо хүдэлhэн, hайн үрэ дүнгүүдые түйлаhан хүнүүд хэзээдэшье хохидодоггүй, заатагүй амаяа тоhододог гэжэ зон дэмы хэлсэдэггүй. Илангаяа шэнэ гуримаар — ажахын тоосооной гү, али арендын харилсаанай ёhоор хүдэлдэг болоходоо, хүнүүд бодото hайн урмашуулгада эрхэ бэшэ хүртэнэ ха юм.

Л. ХАРДАЕВ,
Буряадай АССР-эй габьяата зоотехник.

Барилгын талмайнууд дээрэ

АЖАЛАЙНЬ ЭРШЭ ШАНГА

Улаан-Үдэ хотын Советскэ районой Балтахиновай нэрэмжэтэ үйлсөөр хоёрдохи жэлээ ута хирпиисэ гэр баригдажа байдаг юм. Олон байратай дүрбэн дабхар гэрые «Жилгражданстрой» трестын хабсаралга-барилгын 1-дэхи управлениин барилгашад барина. Эндэ модошодой, шулуушадай хоёр бригада үглөөнэй наранhаа үдэшын харанхы болотор хүдэлнэ. Шулуушадай бригадын бригадир Иван Матвеевич Степанов, модошодой — Николай Александрович Титунин гэгшэд үнинэй хүтэлбэрилнэ. Горгүйсэдкомой капитальна барилгын управлени энэ гэр барюулха захил хэhэн.

Баригдажа байhан энэ гэрэй нэгэдэхи дабхарта магазинууд, хүн зоной хэрэглэмжэ хангадаг предприяти, библиотекэ барихаар хараалагданхай. Энэ гэр намагтай газарта баригдажа байна. Тиимэhээ гэрэй hуури 12 метр газарта шагдаhан түмэр болон тулганууд дээрэ, монолитно-бетонно hууритай, газарай хүдэлхэдэ яахашьегүй байха.

— Тус объектын барилгада бидэнэр 36 hара соо хүдэлхэ түсэбтэйбди. Мүнөө 16 hарын туршада хүдэлэгдөө. Барилгын материалнуудай дуталдаагүй hаа, саг соонь бодхожо дүүргэхэбди. Хоёр бригададамнай ехэнхидээ залуушуул хүдэлнэ. Би эндэ найман жэл соо хүдэлжэ ябанаб. Энэ объект дүрбэн зуугаад метр утатай болохо юм. Имэ ута гэр дүтэ наашаше баригдаагүй байха,— гэжэ Н. Р. Полянский хэлэнэ.

Модошо дархашуулай бригада комплексно hэн тула бухы гэшүүдынь шулуушанай, хабсаргагшын, бетонщигой, гагнууршанай хүдэлмэри адли тэгшээр хэжэ шадаха болонхой.

Бүхыдөө эндэ 30 хүн ажаллана. Бригадирынь дүй дүршэлтэй, ажалай ветеран Н. А. Титунин.

Барилга дээрэ ганса башенна кран хүдэлнэ. Үнинэй крановщик, ажалаа hайн мэдэхэ, нарин нягта, даруу номгон зантай Константин Зайков нэгэ халаанда хүдэлдэг. Электрогагнууршад Сергей Пушнин, Николай Болонев, электрик Иван Молоков, модошо дархашуул Тогмит Цыренов, Георгий Гомзяков, Леонид Шильников, шулуушан Сергей Тапхаев гэгшэд даабарияа үлүүлнэ.

— hаянайл бетон хабтагайгаар, хирпиисээр, арматураар, хюреэдэмэл материалнуудаар hайнаар хангадаг болобо. Бидэ шулуушад түсэбтэ даабарияа үлүүлэн дүүргэхэ гүйсэд аргатайбди. Намтай хамта хүдэлдэг барилгашад барилгын талмайнууд дээрэ олон жэл соо хүдэлжэ ябана,— гэжэ шулуушан Сергей Тапхаев хэлээ.

С. БАЛДУЕВ.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: 1. Барилгашад ажал дээрээ; 2. Бригадирай туhалагша Н. Р. Полянский; 3. Электро-гагнуургшад барилгын талмай дээрэ.

Авторай фото.

АПК: ажалай эмхидхэл ба экономико

Жэжэ божо ажахытай таряашадhаа бүридэhэн орон соо шэнэ общество байгуулжа захалhан манай вождь В. И. Ленин хүдөө ажахын кооперациин хүгжэлтэдэ онсо анхаралаа хандуулдаг байгаа. Ленинэй кооперативна түсэб илангаяа ороной заха хизаарта оршодог бага үндэhэ яhатанай, мүн нацинуудай — Буряад орондол адли диилэнхидээ таряашадhаа бүридэhэн республиканuудай хүгжэлтэдэ горитой нүлөө үзүүлээ юм. Зүгөөр hая мүндэлжэ байhан залуу республикада хүдөө ажахыгаа социалис ёhо гуримаар хубилган шэнэдхэхэнь бэлэн бэшэ байгаа.

Автономито республикымнай анхан байгуулагдаха үедэ гэхэ гү, али 1923 ондо тарилгын газар 1913 онойхиhоо 30 процентээр, үхэр малай тоо толгой 1916 онойхиhоо 24 процентээр, хони, ямаан — хоёр дахин, гахай гурба дахин үсөөрүүлэгдэhэн байгаа. Тиимэhээ хүдөө ажахые hэргээжэ, социалис үндэhэ hуури дээрэ гаргаха гэээшэ нилээд хүшэр hэн. Удаань энэ бэрхэшээлээ дабахадань НЭП (экономическа шэнэ политика) горитойхон түшэг тулгуури боложо үгөө. НЭП-эй үргэнөөр дэлгэрүүлэгдэжэ байха үедэ таряашадай ажабайдал hайжаржа, хүдөө ажахы хурдан түргэнөөр хүгжөөгдэжэ, гээгдэлhээ гаража захалаа.

hүүлээрнь захиран зонхилхо — хардалга хамалгын харата муухай үеын ерэхэдэ, хүдөө ажахымнай дахяад доройтон муудажа, адууhа малай тоо толгой горитойгоор үсөөрүүлэгдэжэ, эдеэ хоолой продуктнуудые үйлэдбэрилхэ хэмжээн эрид доошолоо. Энэ үедэ республикымнай колхозууд тулюур түйган байдалда ороhон байна. Хүдөө ажахын артелиин Жэшээтэ Уставай гол ёhо эхинhээ яhала hайнаар зохёогдонхой байhан гэээшэ. Жэшээлбэл, артелиин гэшүүнээр hайн дураараа абтаха, правлени болон тэрэнэй түрүүлэгшые, шалгалтын комиссие hунгаха, олзоёо өөhэдөө мэдээд хубаарилха, мүн бүхы гаргашаяа харюулаад, бюджедэй түлбэриин талаар уялгаяа сүм дүүргэhэнэй hүүлээр салин түлбэриингөө жасые бүридхэжэ тодорхойлхо гэхэ гү, али колхозуудта аша үрэтэй хүдэлмэри хангахаар зохёогдоhон байгаа. Зүгөөр общестывын бүхы хүгжэлтэдэ hаад түбэг ушаруулhан захиран зонхилхо онол арга колхозой жэшээтэ Уставай гол ёhые бүдүүлигээр хазагайруулаа. Олонхи ушарта колхозуудnай газаашалагдадаг боложо захалаа. Тусхайлбал, колхозуудта бэелүүлхын аргагүй ехэ даабаринууд үгтэбэшье, машина, техникэ болон зэр зэмсэгээр, бусад материальна хэрэгсэлнүүдээр гүйсэд хангагдадаггүй бэлэй. Энээнhээ уламжалан хүдөө ажахын артельнүүд улам доройтожо, колхознигуудташье түлбэри түлэгдэхэеэ болижо захалаа. Удаань энэ алдуу эндүүгээ усадхахаар бодото хэмжээнүүдэй абтажа захалхада, хамтын ажахынуудай экономико хараа байса hайжарба. Жэшээлбэл, КПСС-эй ЦК-гай сентябриин (1953 он) Пленумэй hүүлээр хүдөө ажахыда эрид хубилалта боложо эхилээ hэн. Гансахан манай республикада 1953 онhоо 1959 он болотор hүн хоёр дахин, нооhон 2,2 дахин, гахайн мяхан 36 процент, үхэрэй — 31, хонинoй мяхан 52 процент ехээр үйлэдбэрилэгдэдэг болоод байба. Мүн колхозуудай экономико hайжаржа, колхознигуудай салин түлбэришье дээшэлээ. Ажахынуудта шэнэ гэрнүүд, зарим нютагуудта клуб, hургуули, хүүгэдэй эмхи зургаанууд баригдажа захалаа.

Колхозуудай (тэрэ үедэ республикадамнай совхозууд үсөөн байгаа юм) hаял хүгжэжэ, хүл дээрээ гаража байхадань хүтэлбэрилгын үнөөхил урданаймнай дутагдал дабтагдажа, хүсэлдүүлэшэгүй хохидол ушаруулаа hэн. Илангаяа колхознигуудай хубиин ажахыда үгтэhэн газарые хороожо, адууhа малайнгаа тоо толгойе эрид үсөөрүүлхэ захиралтын үгтэhэнэй хойшолонгоор эдеэ хоолой продуктнууд жэлhээ жэлдэ хоморжожо захалаа. Тэрэшэлэн 1958 ондо машинно-тракторно станцинуудые үгы хэхэдэнь, колхозуудай экономико эрид доройтоо гэхэ гү,

ХАМАГАА ЭЛСҮҮЛХ… ХАРГЫДА ХҮН…

али үри шэринь улам дээшэлжэ, гарзатаhан ажахынууд олошоржо захалаа.

Энэл үедэ экономическа талаараа доройтоhон колхозуудаа совхозууд болгоходоньшье hайн хубилалта болоогүй. Урда жэлнүүдтэ хүдөө ажахые хүгжөөхөөр абтаhан хэмжээнүүдэй аша үрэгүй байhаниинь мүнөө элирэнхэй. Жэшээлбэл, үри шэридэ ороhон колхозуудай үндэhэ hуури дээрэ байгуулагдаhан совхозууд диилэнхидээ мүнөөшье гарза хохидолhоо гаранагүй. 1989 оной дүнгөөр республикымнай колхозуудта колхозник бүхэндэ хубаарилбал, 7430 түхэригэй продукци үйлэдбэрилэгдэhэн hаань, совхозуудта 6468 түхэригэй продукци үйлэдбэрилэгдөө. Тиихэдэ колхозууд гаргашалагдаhан түхэриг бүхэндөө 12 мүнгэнэй продукци совхозуудhаа ехээр абаа. Бусадшье дүнгүүдыень зэргэсүүлэн харахада, колхозууд совхозуудта орходоо экономическа талаараа бата бэхи үндэhэ hууритай боложо байhаниинь элирнэ.

hүүлэй 12—15 жэлэй туршада үйлэдбэриин хүсэнүүдые хүгжөөхэ хэмжээнүүдэй үргэнөөр абтажа захалхада, агропромышленна комплексдо ехэ хубилалта боложо захалаа гэхэ гү, али ажахынууд хоорондын хамжаанай предприятинууд, нэгэдэлнүүд олоор байгуулагдаба. Мүнөө үедэ республикадамнай ажахынууд хоорондын 49 предприяти, эмхинүүд бии юм. Тэрэнэй 17-ниинь хүдөө ажахын продукци үйлэдбэрилжэ, ажахынуудые материальна хэрэгсэлнүүдээр хангана. Эдэнэй дунда гахайн мяха үйлэдбэрилхэ мэргэжэhэн «Южный», Хяагтын-Адагай гахай үсхэбэрилхэ комплекснууд тон томо предприятинууд юм. Колхоз, совхозууд хоорондын эдэ предприятинуудта бүхы республика дотор үйлэдбэрилэгдэдэг гахайн мяханай 40 процентнь абтана. Гадна эдэ предприятинуудта ажалайнь бүтээсэ юрын ажахыhаа нилээд дээгүүр юм. Тиихэдэ абтаhан продукциинь өөрынь үнэ сэн юрын заншалта технологитой гахайн фермэнүүдэйхиhээ доогуур байна.

Дам саашадаа республикынгаа агропромышленна комплексын бүхы hалбаринуудые жэгдэ хүгжөөхын тула ажахынууд хоорондын хамжаануудые улам үргэдхэхэ болонобди. Мүнөө Буряад орондомнай агропромышленна «Джидинское», «Хоринское» нэгэдэлнүүд, «Үдэ» агрофирмэ байгуулагданхай, амжалтатайгаар ажаллана.

Коопераци тухай В. И. Ленинэй hанамжа дурадхал гол түлэб хүнүүдые материальна талаар урмашуулгатай сэхэ холбоотой байhан гэээшэ. Жэшээлбэл, мүнөө үедэ колхоз, совхозуудай үйлэдбэри доторойнь харилсаануудта үргэнөөр дэлгэржэ байhан ажахын тоосооной болон ажалай эмхидхэлэй демократическа аргануудта ажал хэhэн хүнүүд заабол урмашуулагдахаар тодорхойлог-

---

ТЕРНОПОЛЬ. Чернобыльдохи АЭС дээрэ болоhон гэнэ усалhаа хохидоhон Житомирой Народичи тосхон руу Тернополь хотын хүн зоной суглуулhан эдеэ хоолой зүйлнүүдые ашаhан автопоезд ябуулагдаа. Городто 20 гаран тонно эдеэ хоолой зүйлнүүд суглуулагдаа hэн. hара болоод, эртын овощтой үшөө нэгэ автопоезд эльгээхэ гэжэ хараална.

ТАМБОВ. Ленинэй нэрэмжэтэ хүүгэдэй областной жасын эдэбхитэдтэй хамта Тамбовой hүзэгшэ хүнүүд бууса шадарай участогтай, болбосон түхэлтэй 5 таhалгатай гэрые бүлын хүүгэдэй байшанда бэлэглэhэн юм. Хотын предприятинуудай дэмжэлгээр үншэн үхибүүдтэ ба ганса бэе үбгэд, хүгшэдтэ санаторно комплекс байгуулха шиидхэбэри абтанхай.

ЛЕНИНГРАД. Нарвска заставын саанахи буhалгаанай талмай «Кировский завод» нэгэдэлэй выставкын павильон болгогдобо. Мантан томо «Кировецые» hануулhан мөөртэ трактор — оройдоол нэгэ экспонат тэндэ табигданхай. Имэ тракторaар али бүхы ажал хэжэ болохо юм. Тэрэниие нарижуулан hайжаруулха программа зохёогдонхой.

ЕРЕВАН. Мартын түрүүшын хахадта Армениин Амасийска районой тосхонуудта 30 гэр бэлэн болгогдожо, ашаглалгада үгтэбэ. Газарай хүдэлэлгэhөө хохидогшодто туhалха хэрэгтэ Украинын барилгашад иигэжэ хубитаяа оруулна. Бууса шадарай участогуудтайгаар, мал ба шубуу байлгаха байрануудтайгаар эдэ гэрнүүд хүн зондо хубаарилагдана.

ДУШАНБЕ. Эндэхи дэлгүүрнүүд дээрэ хадада ургадаг сэсэгүүдые, эдеэ хоолой ба эм домто хээрын ургамалнуудые худалдалга хоригдонхой. Энэнь городской Соведэй депутадуудай үүсхэлээр бэелүүлэгдэжэ байhан байгаали хамгаалха талаар түрүүшын хэмжээн болоно. Имэ шиидхэбэри дүүргээгүй хүнүүдтэ ехэ яла тохогдохоор хараалагдана. Байгаали хамгаалха талаар республиканска комитедэй экологическа жасын тусхай тоосоогоор ялын мүнгэн орохо юм.

АПАТИТЫ (Мурманска область). Ойрын ерээдүйдэ Кольско хахад арал радиоэлектронно промышленностиин томо түб болохо юм. Энэ хотодо Ленинградай, научно-үйлэдбэриин «Северная заря» нэгэдэлэй завод-филиалые байгуулга хадаа энэ талаар түрүүшын алхам болоно гэжэ мэргэжэлтэд тоолоно. Нютагай минеральна түүхэй эдээр ниобадай болон танталадай кристаллнуудтай нимгэн пластина эндэ үйлэдбэрилдэг болохо юм. Имэ түүхэй эдэй радиоактивна шэнжэтэй дээрэhээнь Кольско эрдэмэй түбэй химиин институдай мэргэжэлтэдэй дурадхаhан үйлэдбэриин технологидо ехэ шанга эрилтэнүүд табигдаhан байгаа. Хуулита гансашье комисси бэшэ, мүн байгаали шэнжэлдэг эрдэмтэдэй бэеэ даанхай бүлэгүүд предприяти дээ-

... БА ХУУЛИ

шэнээр һунгагдаһан буридэлэй түрүүшын сессинүүд боложо байна. Республикын Верховно Совет, районно Советүүдэй сессинүүд дээрэ республикын Верховно сүүдэй судьянар ба нүүдэй шадабари шалгадаг, эрээдүй судья түрүүн өөрынгөө тобшолоолнуудые хэдэг, судьянарай аттестаци үнгэргэдэг байха юм.

Мэргэжэл шадабаринн 6 класс сэеэ, харюусалгаяа дээшэлүүлхэ, хуули ёһые бэхижүүлхэ хэрэгтэ горитойгоор нүлөөлхэ зэргэтэй.

Мэргэжэл шадабариингаа зэргээр ямар нэгэ классуудтай

...ЭЙ ҮҮРГЫЕ ДЭЭШЭЛҮҮЛХЭ ХЭМЖЭЭНҮҮД

арадай заседательнуудые, районой судьянар болон арадай заседательнуудые һунгаха тухай асуудалнуудые зэбтэй хараха уэрдэхэ юм.

«СССР-эй судьянарай статус тухай» Хуули дотор судьянар гол нюурнууд, онсо удха шэнжэтэй хүнүүд гэжэ заагдана. Үүндэб гэхэдэ, гэм зэмэдэ орогһон олон хүнэй хуби заяан сүүдүүдэй шиидхэбэриһээ шиидхэгдэдэг байна бшуу. Эрдэм мэдэсэтэй, ажабайдалай дүй дүршэлтэй, хуулиин ёһые зүбөөр хэрэглэжэ шадаха эрилтэ судьянарта урда табигдадаг байна, табигдахаа ёһотой.

Гэхэ зуура судья хуули эбдэһэн хүнүүдтэ хүн ёһоор, тон анхаралтайгаар хандаха, ондоо хамаше хүнэй нүлөөдэ, баадхалгада орохо ёһогүй ха юм.

Хэрбээ урдань 25 наһа гүйсэһэн, юридическэ һургуули дүүргэһэн хүнүүд судьяда һунгагдадаг байгаа һаа, мүнөө ажалай хоёр жэлэй стажтай байхагүй гадна шалгалта барьха ёһотой. Автономито республикын Верховно сүүдэй судьянарта улам эхэ эрилтэ табигдадаг болобо. Тэдэнэр табан жэлэй стажтай, тэрэнэй дотор гурбан жэлэй судьяар ажаллаһан байха ёһотой юм.

Шэнэ Хуулитай зохилдуулан, мэн бүри конференци зарлагдаха зэргэтэй. Үнгэрһэн жэлэй декабриин 15-да манай республикын судьянарай тиимэ конференци боложо, 8 хүнһөө бүридэһэн, кадрнуудай мэргэжэл шадабари тодорхойлдог коллегике һунгаа бэлэй. Тиимэ коллеги 5 жэлэй болзороор һунгагдадаг юм. Тус коллегинь арадай сүүдэй судьягаар һунгагдаха хү-

тоогдонхой. Дээдэ ба нэгэдэхи класс СССР-эй Верховно сүүдэй судьянарта, хоёрдохи ба гурбадахи классууд — союзна республикынуудай Верховно сүүдүүдэй судьянарта, автономито республикынуудай Верховно сүүдүүдэй судьянарта — хоёрдохи, гурбадахи, дүрбэдэхи классууд тогтоогдожо, арадай судьянарта — хоёрдохи, гурбадахи, дүрбэдэхи, табадахи классууд олгогдохо байна.

Автономито республикын Верховно Советэй Президиумэй арадай судьянарай мэргэжэл шадабари тодорхойлһон класс автономито республикын Верховно Советэй Президиумэй Указуудаар олгогдодог юм. Верховно сүүдэй судьянарай мэргэжэл шадабари тодорхойлһон класс СССР-эй Верховно Советэй Президиумэй коллегиин дурадхалаар дэмжэжэ, Верховно сүүдэй зургаан гэшүүндэ хоёрдохи класс, табан судьянарта — гурбадахи, нэгэ судьяда — дүрбэдэхи класс олгобо. Жэшээлхэдэ, 1960 онһоо Буряадай АССР-эй Верховно сүүдэй гэшүүн Клара Ивановна Басеевада мэргэжэлэй хоёрдохи класс олгогдоо. Тэрэ дүй дүршэлтэй, хуулиин ёһо хүндэлүүлхэ хэрэгтэ эдэбхитэйгээр хабаададаг. Клара Ивановна хуулиин ёһо шудалдаг университедэй ректор байһан. Марксизм-ленинизмын университедэ багшалһан, «Эрхэтэн ба хуули» гэһэн телевизионно дамжуулгын эдэбхитэн юм. Тэрээндэ «Буряадай АССР-эй габьяата юрист» гэһэн нэрэ зэргэ олгогдонхой.

Мүнөө арадай судьянарай мэргэжэл шадабарие тодорхойлхо аттестаци ябуулагдажа байна. Тэрэ аттестацинь судьянарай мэргэжэлээ, эрдэм мэдэ-

байлгын болзор мүн лэ тогтоогдонхой. Жэшээлхэдэ, табадахи класста — 3 жэл, хоёрдохи ба гурбадахи классуудта — 5 жэл ябаха ёһотой. Тэдэ классыень хараада абажа, тушаалайнгаа түлөө абадаг салин хүлһэндэнь нэмэлтэ түлбэри тогтоогдодог байна.

Социалис хуули ёһо эбдэһэн гү, али ямар нэгэ муу ябадал гаргаһан судьянарай мэргэжэл шадабари тодорхойлһон классынь болюулагдажа болохо. Тиимэ класс олгодог зургаан энэзниие шиидхэдэг юм.

Мүнөө республика дотор судьянарые шэлэн абаха, хубаарилан табиха хүдэлмэри ябуулагдана гэжэ тэмдэглэхэ ушартай.

Судьянарые автономито республикын Верховно Советүүдэй һунгадаг ушар бэрхэ юристнүүдые судьянараар һунгаха арга олгоно. Гэхэтэй хамта республикын Юстициин министерство болон Верховно сүүд мүнөө ажалладаг судьянарые дахинаа һунгаха тухай, мүн энэ үе соо пенсидэ гаража болохо хүнүүдтэ анхаралтайгаар хандаха бээ гэжэ найдахаар байна. Гадна мэргэжэл ехэтэй, үнинэй юристнүүдэй баян дүй дүршэлөө залуушуулда дамжуулан үгэхэ хэрэгые хангаха хэрэгтэй.

Судьянарые һунгахаһаа гадна арадай заседательнуудые һунгаха хүдэлмэри зэргэ ябуулагдаха байна. Хуулиин ёһоор, арадай сүүдүүдэй арадай заседательнууд коллективүүдэй суглаанууд дээрэ һунгагдадаг.

Арадай заседательнуудаар эдэбхитэй, үнэн сэхэ ябадалтай, эрдэм мэдэсэтэй хүнүүд, профсоюзай, комсомолой комитедүүдэй, нүхэдэй сүүдүүдэй гэшүүд һунгагдабал, һайшаалтай һэн. Гэхэ зуура юристнүүд байбал, бүришье таарамжатай байгаа. Арадай заседательнууд жэлдээ хоёр долоон хоногһоо дээшэ бэшэ саг соо заседателиин уялгануудые дүүргэдэг гээшэ гэжэ Хуули дотор хэлэгдэнэ. Гэбэшье сүүдлэлгэ энэ болзорһоо үлүү саг соо үргэлжэлжэ болодог ааб даа. Иимэ ушарта арадай заседательнууд сүүдэй эсэсэй документын баталагдан абтатар уялгануудаа дүүргэхэ ёһотой. Ушар тиимэһээ материальна зөөриин түлөө харюусалгатай, тэдэнние ондоо хүнүүдээр һэлгэжэ болохогүй ажалтай хүнүүдые арадай заседательнуудаар дэбжүүлһэнэй хэрэггүй гэжэ уридшалан һануулхаар гээшэ ха.

Арадай судьянар ба арадай заседательнууд шэнэ Хуулиин ёһоор тангариг үгэдэг болобо. Автономито республикын Верховно сүүдэй судьянар болон арадай судьянар арадай депутадуудай Советүүдэй депутадуудай урда тангаригаа үгэжэ. Верховно сүүдэй арадай заседательнууд зохихо Советүүдэй арадай депутадуудай урда тангаригаа үгэдэг байха. Районно (городской) арадай сүүдүүдэй арадай заседательнууд һунгаһан коллективэйнгээ урда тангариг үгэдэг юм.

Сүүдые хүндэлдэггүй, сүүдэй хэрэгтэ хамааралсан оролсоһон хүнүүд харюусалгада хабаадуулагдаха, зарим ушарта уголовно харюусалгатай гэжэ тус Хуулиин 5-дахи статья дотор хэлэгдэнэ.

«СССР-эй судьянарай статус тухай» шэнэ Хуулитай зохилдуулан, СССР-эй Верховно сүүдтэ сүүдэй засагай һүлдэ тэмдэгынь СССР-эй гүрэнэй герб болодог байха.

Сүүдлэлгын хуули бэхижүүлгэ — бүгэдэ арадай хэрэг гэжэ тоолохо хэрэгтэй. Хуули ёһото гүрэндэ сүүдүүдэй хэрэгүүдые үйлэдбэрилгэ нарин нягтаар сахигдаха ёһотой ха юм.

М. МАРКОВА,
Буряадай АССР-эй Верховно Советэй Президиумэй ахалагша юрисконсульт.

МҮНӨӨ ЖЭЛЭЙ ЭХИМ БАГШАНАР

…тодоруулха гэһэн Улаан-Үдэдэ январь… соносхогдоһон бай… үнгэргэһэн ушар «Учительская газета»… тухай дүрим толи… юм. Тиигэжэ хоёр пе… болоһон конкур… һаяхан согсологдо-

…депутадуудай город… гүйсэдкомдо баг… конкурсдо… һэн.

…үнгэргэгдэһэн… 3 шатаһаа бүри… шатын мүрысөөн… болон учили… үнгэрөө. Тиигээд… район соогоо… байна. Түгэсхэлдэ… конкурс болоо… болон дипло… һэн.

…депутадуудай Улаан… Советэй тү… В. К. Кукшинов дүнгүү… , иигэжэ

…конкурсдо илаһан… гээшэ ехэ… байшаба. Юуб гэ… хотын һургуули… эрхим багшанар олон… конкурсдо… байха ёһотой ха… дүнгүүдые гаргаха… эрхим багша» гэ… нэрэдэ 43-дахи… һургуулиин химиин баг… Владимировна… Энэ нүхэр… дипломһоо гад… үгтэхэ болоно.

…удаа нэрьемэ… Л. В.… диплом барюулаг… эрхим багша… үргэн улаан…

…гадна үшөө 5… элирүүлэгдэһэн бай… нэрлэе.

…дунда һургуулиин… багша Т. А. Саль… Финлян… путёвкодо хүртэбэ… ба ГДР ошохо… 49-дэхи дунда һур… багша Э. Б.… шагнагдаһан юм. 14-

дэхи дунда һургуулиин эхин классай багша В. Л. Абрамова дипломһоо гадна Сочидо амарха путёвкодо хүртөө. 35-дахи дунда һургуулиин физикын багша Ф. В. Вершининада диплом, Евпатори ошохо путёвко барюулагдаа. Тиихэдэ баһа диплом, Ессентукида амарха путёвко 9-дэхи дунда һургуулиин эхин классай багша С. Г. Тютрина абаһан байна.

Улаан-Үдын һургуулинуудай багшанар, багшын ажалай ветерануud, һурагшад конкурсдо эрхимлэгшэдые халуунаар амаршалаад, баглаа сэсэгүүдые барюулба.

Илагшадай зүгһөө үгэ абаһан Э. Б. Атрикова баяр хүргэһэнэй удаа:

— Бидэ эгээл бэрхэ багшанарбди гэжэ эридээр мэдүүлхэ эрхэгүйбди. Юундэб гэхэдэ, түрүүшынхиеэ үнгэргэгдэһэн энэ конкурсдо олон багшанар хабаадалсабагүй ха юм. Тиимэһээ бидэ миин лэ эгээл зүрхэтэйшүүлынь болоно хабди. Энэ конкурс манда һайшаагдаа гэхэ байнаб. Энээн дээрэһээ, хэрбээ саашадаа заншалта болгогдоо һаань, ехэ һайн һэн. Хожомоо улам олон багшанар конкурсдо хабаадалсаха байха,— гэһэн һанамжаяа хэлэбэ.

Жэлэй эрхим багша Любовь Владимировна Цыденова намтай уулзахадаа, конкурс тухай тобшохоноор иигэжэ хөөрэбэ:

— Түрүүшын шатада һургуули соогоо мүрысөөбди. Хоёрдохи шатада районно мүрысөөн боложо, 33-дахи һургуулида хэдэн хэшээл үнгэргөө һэм. Тэрэнэй һүүлээр городской конкурсын эхилхэдэ, 49-дэхи һургуулида хэшээлнүүдые үнгэргэһэн байнаб.

Энэ конкурсдо илангаяа эдэбхитэйгээр 32-дохи, 49-дэхи, 14-дэхи, 42-дохи, 35-дахи, 43-дахи, 9-дэхи һургуулинуудай багшанар хабаадалсаһан юм.

Д. ДАМБАЕВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: жэлэй эрхим багша Л. В. Цыденова.

Ж. ХАЛБАЗЫКОВАЙ фото.

Таниие ямараар хангана6?

ҮНЭН ЗҮРХЭНһӨӨ ОРОЛДОНО

Кабанскын районой Селенгинск посёлогой банно-прачечна комбинадай коллектив 1987 онһоо эхилжэ, һалбари соогоо дэлгэрдэг социалис мүрысөөндэ үргэлжэ түрүүлэн ябана. Үнгэрһэн жэлэй дүрбэдэхи кварталай дүнгөөр тэдэнэр дахинаа эрхимлэжэ, республикын Хүндэлэлэй самбарта бэшэгдэжэ, партиин обкомой, республикын Министрнүүдэй Советэй болон профсоюзуудай советэй дамжуулгын Улаан тугаар шагнагдаһан байна.

Һүүлшын хоёр-гурбан жэлэй турша соо тус коллектив хүдэлмэришэдэйнгээ тоо олон болгонгүйгөөр, бүтээдэг хүдэлмэриингөө хэмжээе хоёр дахин ехэ болгоһон байха юм. Ондоогоор хэлэбэл, түсэбэйнгөө ёһоор жэлдээ 260 тонно хубсаһа хунар угааха һаа, тэрэнээ 660-аад тоннодо хүргэнэ.

Ямаршье коллективэй амжалта хүтэлбэрилэгшэһөө сэхэ дулдыдадаг ха юм. Эдэ үгэнүүд, комбинадай директор Муза Николаевна Сазоновада сэхэ хабаатай байна. Тэрэнэй эндэ 1985 ондо директорээр томилогдоходо, комбинат 85 мянган түхэриг үритэй байһан юм. Харин нёдондо тэдэнэр 28,5 мянган түхэригэй хэмжээнэй ашаг олзотой гараа һэч. Тиигэжэ хүдэлмэришэдтөө эгээл түрүүшынхеэ арбан гурбадахи салин түлэжэ, тэдэнээ ехэтэ баярлуулһан байна.

— Хүн зонтой зөөлэнөөр, анхаралтайгаар дуугаралсаха ёһотойт гэһэн эрилтэ нэн түрүүн табидагби,— гэжэ Муза Николаевна хөөрэнэ.— Хэрбээ энэ эрилтэ сахижа шадахагүй хүн байбал, комбинадһаа өөрөө гаража ошохо ёһотой, — гэхынгээ тэндэ,— энэ дэбтэрыемнай ираад үзэгты даа. Тэндэ гомдолой нэгэшье үгэ олохогүйт,— гээд тэрэ ханада үлгөөтэй байһан дурадхал, һанамжануудай дэбтэр барюулба. Тэндэнь үнэхөөрөө гансал магтаалай, баяр хүргэһэнэй мүрнүүд харагдана.

Угаалда тушаагдаһан хубсаһа хунар, унтариин зүйлнүүдые тушаажа абадаг В. Ф. Шмакова комбинадай ветерануудай нэгэн болонхой. Профкомой түрүүлэгшын орлогшо Валентина Федоровна дүрбэн үхибүүдээ һайн хүнүүд болгонхой юм. Угаалһаа гараһан юумэнүүдые утюгдадаг Т. С. Боровицкая нёдондо Буряадай Коммунальна ажахын министерствын Хүндэлэлэй грамотаар шагнагдаһан байна. Татьяна Семёновна байгша ондошье габшагайгаар хүдэлнэ. Ажалайнь бүтээсэ 170—180 процентдэ хүрэдэг юм.

Иигэжэ үсөөхэн хүнһөө бүридэһэн энэ коллектив хүн зониие хангаха талаар үнэнхэ зүрхэнһөө һайнаар хүдэлнэ гэхэ байнаб.

М. СУТУРИН,
манай штатнабэшэ корр.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: 1. Угаагдаха юумэ тушаан абагша В. Ф. Шмакова. 2. Утюгээр элюурдэгшэ Т. С. Боровицкая.

Автораай фото.

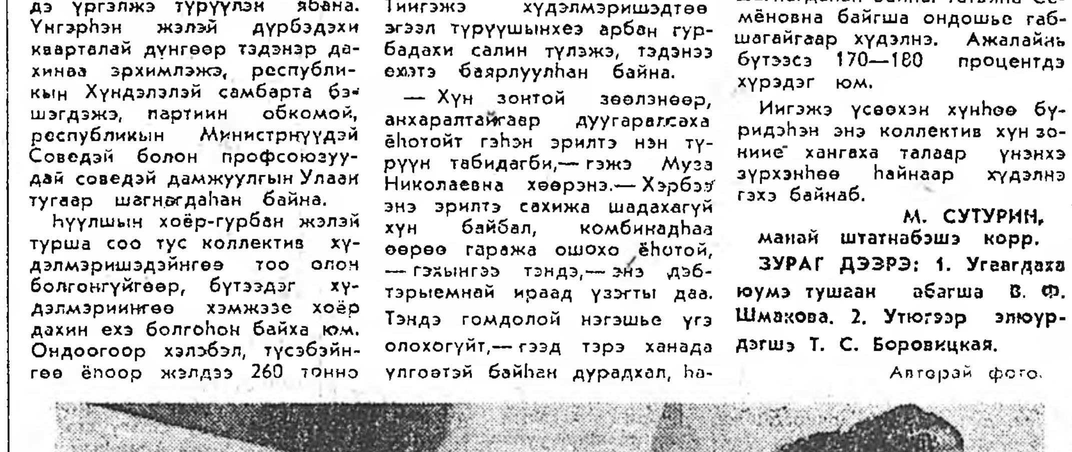

Үнэр баян үндэһэн хэлэн

7. ХАМНИГАНУУДАЙ НЮТАГ ХЭЛЭН ТУХАЙ

(Үргэлжэл. Эхниинь январиин 25, 28, 30-най, февралиин 14-нэй, мартын, 6, 16-най номернуудта).

ЭНЭ ТЭМДЭГЛЭЛ дотороо хамниганuудай нютаг хэлэн тушаа тобшо тэдыгээр тогтон бэшэебди. Хамниганууд тухай манай олохон уншагшад һайса мэдэдэггүй байха. Заримдаа хамниган гэжэ эвенкнүүдэй нэрлэгдэдэг тула, Шэтын областиин хамниганuудые олохон ушарта оротон эвенкнүүдтэй холидог, худхадаг юм. Энээнһээ уламжалан үе-үе болоод түбэгтэй ушарнуудшье гарадаг бэлэй. Анхан паспорт үгтэхэ үеэр Шиилхын районой хамниганuудые эвенк (оротон) яһанай болгожо, паспортнуудтань буруугаар бэшэжэрхиһэн байгаа. Тиин нэгэтэ дурсагдаһан районой Дэлюун нютагай үхибүүдтэ түрэлхи хэлэн дээрэнь ном заахын тула... оротон яһанай багшые эльгээгээ ха. Зүгөөр, эвенк хэлэн хамниган хэлэн[1] хоёрой угаа ехэ илгаатай байһаниинь абаһаар элиржэ, энэ ушарта эндүүрэл болоһониинь мэдэрэгдэһэн юм.

Хамниган буряадууд Шэтын областиин, Карымай, Шиилхын, Хэрын, Дульдаргын болон Огшоогой районуудта гол түлэб һуурижанхай. Арбан табан омогой (литературнаар: эсэгын) хамнигад бии юм гэжэ үбгэд, хүгшэдынь хэлсэдэг. Тэндэхи нютагуудта уляад, түгчин, уряанкад, дулигаад, үдзөөн, дагаанкад, сардоод, мэкээрчин, пууцагад мэтын омогуудай зон һууна. Эдэнэй олонхинь урда сагта «Монгол оронһоо гаража ерэһэн[2] түүхэтэй. Энээние хамниганuудай хэлэнииньшье, мүн нютагайнь хүнүүдшье гэршэлнэ. «Манай камниган дзон Монголоос, Катакын кушууннаас урда цагт тасордж ерсэн олдобди. Кэдэн дзуун джил болоо. Сая монгол килэ табигдадж байкад гарсан олод ка даа»,—гэжэ Хэрын районой Тарбальджа нютагай далан долоотой Барадеев үбгэн хөөрөө һэн. «Монголоосол тасорсон гэдж урданай көгшид яридаг сэн»,—гээд тус районой Хушуур-паарти (ондоогоор: Улхан паарти) нютагай наяяа шахажа ябаһан Дулма хүгшэн дабтан хэлэһэн юм.

Шэтын областиин хамниганууд, илангаяа урулгынхин, эвенк (оротон) гарбалтай байһанаа, хожомынь удаан саг соо монголнуудаар, буряадуудаар суг хамта һуухадаа, байн байн эвенк хэлээ мартажа, монгол, буряад хэлэтэй болоһон байна. Элитэ ехэ монголшо эрдэмтэн Цэбээн Жамцараногой 1911 ондо суглуулһан гар бэшэг соонь иигэжэ бэшээтэй (ородһоо оршуулагдаба): «Дүшөөдтабяад жэлэй урда тээ Онон голой мэкээрчин угай хамниганuудай бөөнэр, үбгэдынь тайлга тахижа байхадаа, түнгүүсээр (хамниганаар) хөөрэлдэдэг байгаа... Тэрэ үедэ хамниганууд үшөөл һайса буряад хэлэтэй болоогүй байһан. Бөөнэрэйнгөө түнгүүсээр бөөлэжэ эхилхэдэ, үбгэдынь баһал түнгүүсээр харюусадаг бэлэй».

Мүн хамниганууд өөһэдөөшье тиигэжэ хэлэдэг. Жэшээнь, дурсагдаһан областиин Оловяннын районой Доодо-Түүргэ нютагай хамниган угай Ринчин Чимитов гэгшэ намда иигэжэ хэлэһэн юм: «(Минии эсэгэ) эвенкиидээр хөөрэлдэгшэ һэн. Нэгэ эвенкиид хамнигантай хөөрэлдөөд, тад ондоогоор нигээд лэ хөөрэлдөө һэн: «нохой хусана» гээшые «инакан гогорно», «хоёр хүн ернэ» гээшые «зүүр вы-ы йэ эмэрэн» гэхэ. Авамни иимэл хэлтэй хамниган байгаа». Энээнһээ гадна, Шэтын хамниганuудай нютаг хэлэндэ эвенк хэлэнэй абяанууд болон үгэнүүд хаа-яа ушардаг юм.

Хамниганuудай нютаг хэлые буряад, монгол хэлэнүүдтэй сасуулаад үзээбди.

Нэн түрүүн абяануудай талаар абажа харая. Хамниган хэлэнэй онсо илгаань гэбэл, литературна буряад хэлэнэй х абяанай орондо олонхи ушарта к абяан үгүүлэгдэдэг. Жэшээлбэл: куши (литературнаар: хуша), көкө (литературнаар: хүхэ), кэрмэ (литературнаар: хэрмэн), мэдэкэ (литературнаар: мэдэхэ).

Хэрбээ литературна хэлэндэ һ абяан хэлэгдэдэг һаа, хамниганууд (Шиилхын, Карымай районуудайхиһаа бэшэниинь) с абяатайгаар яриддана. Жэшээлхэдэ, литературнаар: һамар, һүн, тоһон, үһэн гэхэдэ хамниганууд: самор, сүү, тосо, үсө гэлсэнэ. Зүгөөр Шиилхын, Карымай районуудай хамниганууд заримдаа һ, х абяатайгаар хөөрэлдэнэ.

Саашань литературна хэлэнэймнай ж, з, с, ш абяануудай орондо хамниган хэлэндэ дж, дз, ц, ч абяанууд үгүүлэгдэнэ. Жэшээнь, литературнаар: жэы, жэл, зургаа, зон, самса, сэсэг, хамниганаар: эджии, джил, дзургаа, дзон, цамца, цэцэг.

Хамниганuудай нютаг хэлэнэй удаадахи илгаань гэбэл: дж, ч, ш абяануудай һүүлээр эндэ и аялган хэрэглэгдэнэ: джида, джироо, чилуу, чидаху, чигта, чиндага, шира, шинага, шивуу, широо (литературнаар: жада, жороо, шулуун, шадаха, шагта, шандаган, шара, шанага, шубуун, шорой). Энэ талаараа хамниган хэлэмнай хуушан монгол (бэшэгэй) хэлэнтэй адлирхуу болоно. Хуушан монголоор баһал иимэрхүүгээр бэшэгдэдэг байгаа.

Буряад, монгол хэлэнүүдтэ аялганай дахалдал гээшэ нариинаар сахигдадаг. Харин тиихэдэ хамниган хэлэн дотор энэ гурим олохон ушарта сахигданагүй. Жэшээнь, хори буряадуудай: саашаа, наашаа, ошоо, тушаагаа, нохойн хоншоор гэхэдэ, хамниганууд: цаашээ, наашээ, очээ, тушээгаа, нохойн хоншээр гэжэ хэлэнэд.

Үгэнүүдэйнь талаар абажа харабал, энэ нютаг хэлэн дотор буряад литературна хэлэндэ байдаггүй гү, али ондоогоор хэлэгдэдэг үгэнүүд олон үзэгдэнэ. Жэшээнүүдые харуулаябди: көбджиго[1] (тайлбарилан хэлэхэдэ: үбэлэй хурьган), унголитхо (литературнаар: инсагаалха), тараки (эмэ тарбаган), шира хацар (нэгэ жэл болоһон тарбаган), кэлтэгэ (литературнаар: хөөлэнтии), джилүүр (тайлбарилхада: столой аршуул), ярику (литературнаар: хэлэхэ, хөөрэхэ), чиргүүлгэ (арһан аргамжа), холицо (мойһо тибэһэн хоёрые тоһо, зөөхэйтэй холижо буйлуулһан эдеэн), гүрөсөн үсэ (литературнаар: гэзэгэ), гуиви (ута ташуур), дзэнгэрээ (литературнаар: мөөрэ), нандихааг[2] (литературнаар: тэрэнги), күлигэ (хашааная үртэһэн), беэн-беэн (литературнаар: нямняа) г. м.

Хамниганuудай нютаг хэлэн дотор монгол хэлэнэй шэнжэ тэмдэг цонгоол, сартуулнуудайхиһаа ехэ бии, тиихэ зуура тус хэлэн өөрынгөө ехэхэн онсо илгаатай байна гэжэ дээрэ дурсагдаһан баримтанууд харуулна.

Бэшэ буряадуудай нютаг хэлэнүүдтэй сасуулбал, хамниган хэлэн хүршэ хори хэлэнэй нүлөөдэ багаар оронхой. Тус нютаг хэлэндэ ород хэлэн нилээд ехэ нүлөө үзүүлнэ. Жэшээнь, буряад хэлэндэ хэлэгдэдэг тээрмэ, худаг, бухал, боодол мэтын үгэнүүдэй орондо меэлниц, колоодцо, копноо (заримдаа: хомноо), снооб мэтын ородһоо абтаһан үгэнүүд хэлэгдэнэ. Шиилхын, Карымай районуудайхидай хэлэндэ ород үгэнүүд бүришье олоор хэрэглэгдэнэ.

Хамниган зоной яридадаг нютаг хэлэн дээрэ бэшэжэ абаһан зарим жэшээнүүдые доро толилнобди.

ОНОНОЙ ХАМНИГАНUУДАЙ ХӨӨРӨӨНҺӨӨ

«Луу гадзардакада, улаан утасоор ишигии гэрөө ногооноос уягчи сэн манай аба. Тэкэдэнэ ишигии гэр кедолко үгээ, киидэкэ үгээ. Луу гадзардакада сальти кын болооааса, түрүү руугаа көбтөөд, гараараа ногооноосо бариха юмэ. Тэкэдэ лууны сальти даариха үгээ. Ногоо тасалдж абка үгээ гэджи луу тангаригтай байгаа гэджи тэрэ Сэнджи өвөгөө кэлэгчи сэн».

(1881 ондо түрэһэн Дулма ЦЫРЕНОВА гэжэ хамниган омогой хүгшэнһөө 1960 ондо Хэрын районой Улхан-Паарти нютагта бэшэжэ абаа һэм).

«Онон нитогы дзон кэлцэ. дэг сэн: эмээлээ манай эндэкин урагшана каруулджи табика, Монгол төөш; уулдзахабди гэджи. Монголнууд эмээлээ хойшонь каруулджи табика— Онон уруу. Ара Халхын, Өвөр Халхын дзон ака дүү гэлцэкэ. Эмээлээ ондоо төөшэнь каруулкад ууралка. Тыим гурим ёсо байгаа».

(1885 ондо түрэһэн Х. Ц. ЦЫЦЫКОВА гэжэ хамниган угай хүгшэнһөө 1960 ондо Огшоогой районой Хуралга нютагта бэшэжэ абаа һэм).

ШИИЛХЫН ХАМНИГАНUУДАЙ ХӨӨРӨӨНҺӨӨ

«Бүри урдань манай эндэки дзон аннуури кэдэг байгаа, урдандаа өмч байкадаа. Талка тарьдаггүй байгаа. Ходжим тарьдаг болоо. Урдана ангуучин номо саали табидаг байгаа (лит. номо һомоор харбадаг байгаа—Ц. Б.)... Дөрбөн нарһото (хада—Ц. Б.): орой дээрэнэ дөрбөн нарһо урганкай байгаа минии баагканда. Мөнөө ганца нарһо. Көөмсө (хадын, мүн жалгын нэрэ): экэ эцэгэнэ кадамда (Көөмсө гэджи) бацаганаа өгджайгаа. Тыигээд бацагани наһо бараа. Экэ эцэгэнэ кадагалаа Көөмсө гэдж бацаганаа. Тэрэ бацаганы нэрээр болоо. Үнэн учар болоһон байгаа».

(1889 ондо Шиилхын районой Дэлюун нютагта түрэһэн хамниган обогой Дарья Семеновна ГАРМАЕВАҺАА 1960 ондо бэшэжэ абаа бэлэйб).

ДЭЛЮУН НЮТАГААРХИНАЙ ТААБАРИНУУД

1. Джилгада
Джиран чигкор. (Саали).
2. Молһон дээрэ
Мөнгөн тобчи. (Күйсэ).
3. Толгойн оройдо сахо ороод,
хайлкань бэркэ,
Хадзаг тэргын эбдэркэдэ
заһалгань бэркэ. (Үһөө цайху, шиду муудаху).
4. Хойноохо ерэһэн
хондолой цагаан,
урдааха ерэһэн
обцео цагаан. (Гороонэ, кэрмэ).
5. Үрүүгүй тэмөө
Үбэсө барана. (Түймэр).
6. Ута дүүрэн
улаан шигай. (Галы цог).
7. Чикнинь мушкива,
Эльгынь дарова,
Үгынь сурова. (Скриипкэ).
8. Шуур-шуур дуутай,
Шодон кекө моритой.
(Дзүүгээр оёку).
9. Коёр ака дүү
Нэгэ бүһэтээ (Гатоһо).
10. Нарикан күбүүн
Нара каракагүй. (Модоной гол).

УЛХАН ПААРТИИНХИНАЙ ТААБАРИНУУД

1. Довы тоорин
Долоон нүкэ. (Тологой).
2. Бумбан тологой булаатай.
Булаган малагай сэкоотэ.
(Түмүсө).
3. Дзон оргогчо үгээ
Дзургаан цэцэг. (Мөчк).
4. Гадзар доро шира тосо.
(Тарабага).
5. Явоо, явоо—мүр үгээ,
Хаткоо, хаткоо—чисо үгээ.
(Онгоцо, сэлико).
6. Джил джилэй тааварн,
Джигдэ күнэй таахо үгээ тааварн;
Хүр хурай таавари,
Хурца күнэй таахо таавари.
(Сургуули).
7. Тарахай эмгэн
таннуул очээ,
Табан күн
Нэкүүл очээ. (Чупкин, гутал, күл).
8. Могой эрээн бээтээ,
Модо гурван кимусутай.
(Чидөр).
9. Ходжигор бөө алтан ганджиртай. (Гал).

Цырендаша БУДАЕВ,
хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор.

(Үргэлжэлынь хожом гараха).

[1] Хамниган хэлэн гэхэдээ, эндэ хамниган буряадуудай нютаг хэлэн гэһэн удхатай.—Ц. Б.

[1] Хуралга нютагта үбэлэй хурьгые дахалай курига гэнэ.

[2] Энэ ургамалые Улхан паартида дали, Хуралгада нандиит, Мангад гэжэ нютагта нандяаг гэжэ нэрлэнэ.

ТАСС • АПН ХИЛЫН СААНАҺАА

ХҮНДЭТЭ ДОКТОРОЙ ДИПЛОМ ОЛГОГДОБО

ВАШИНГТОН. СССР-эй Президент М. С. Горбачёвто Аляскын университедэй гуманитарна эрдэмэй хүндэтэ докторой диплом олгогдоо. Совет хүтэлбэрилэгшэдэ энэ хүндэтэ нэрэ зэргын олгогдоһондо зорюулагдаһан баяр ёһолол США-дахи СССР-эй посольство соо болобо. М. С. Горбачевто дамжуулхынь тула СССР-һээ США-да байдаг элшэн сайд Ю. В. Дубининда энэ диплом барюулагдаа. Совет гүрэнэй толгойлогшын бэелүүлжэ байдаг политикые үндэрөөр сэгнэһэнэйнь түлөө тэрэ СССР-эй Президентын үмэнэһөө гүнзэгы сэдьхэлһээ баяр баясхалан хүргөөд, хоёр ороной хоорондохи нэ харилсаан энэ хэрэгтэ элеэр харагдана гэжэ мэдүүлээ. Сенаторнууд, университедэй профессорнууд болон студентнэр, олон тоото журналистнууд энэ хэмжээ ябуулгада хабаадаба.

М. ТЭТЧЕР БҮЛЭГ СОВЕТ ҺУРАГШАДТАЙ УУЛЗАБА

ЛОНДОН. Великобританиин премьер-министр Маргарет Тэтчер Лондондо ерээд байһан Москвагай 611-дэхи һургуулиин бүлэг һурагшадтай уулзаба. Урда тээнь Москвада айлшалһан Лондоной «Джеймс Эллэнз» һургуулиин үетэн сасуутанайнгаа уряалаар тэдэнэр эндэ ерэһэн байгаа.

Совет һурагшадай хоёр долоон хоногой турша соо Англида ерэжэ, аяншалгын программа үргэн ехэ һэн. Даунинг-стридтэхи 10-дахи байшан соо байрладаг премьер-министрэй резиденцидэ хүрэлгэ хүбүүд, басагадта юунһээшье үлүүгээр һанагдаха юм. Эдэнэй Британиин үетэн сасуутанай үсөөхэнниинь лэ иимэ нэрэ хүндэдэ хүртэһэн байха.

НҮХЭД ЁҺОНОЙ ХӨӨРЭЛДӨӨН

ВАРШАВА. Польшын Республикын президент Войцех Ярузельский хани ёһоной албанай хэрэгээр Польшодо ерээд байһан Испаниин гадаадын хэрэгүүдэй министр Фернандес Ордоньестэй уулзаба.

ПАП агентствын мэдээсэһэнэй ёһоор, хөөрэлдөөнэй үедэ президент энэ оронoй Европын экономическа эмхидэ, мүн харилсаанай шэнжэтэй уласхоорондын бусад эмхинүүдтэ орохо талаар Испаниин дүй дүршэлөөр һонирхожо байһанаа мэдүүлээ.

Нийтэ Европын хамжаанай асуудалда Польшо гол анхаралаа хандуулха зуураа, үндэһэн шухала хоёр асуудалые дары түргөөр шиидхэлгэдэ — энэ түбидэхи аюулгүй байдалай асуудалнуудые хараада абажа, Германиие таарамжатай һайнаар нэгэдүүлхэ. Польшын баруун хилые тэрэ хэмдэнь үлөөхэ асуудалнуудые шиидхэлгэдэ гол анхаралаа хандуулнабди гэжэ Войцех Ярузельский тэмдэглэбэ.

НРБ-гэй НАЦИОНАЛЬНА СУГЛААНАЙ СЕССИ

СОФИ. Болгарида политическэ үйлэ хэрэгэй саашанхи хүгжэлтые тодорхойлһон хуулинуудай шухала актнууд НРБ-гэй Арадай суглаан дээрэ зүбшэн хэлэсэгдэбэ. Оронoй Конституцида хубилалтанууд болон нэмэлтэнүүдые оруулха тухай, Арадай Ехэ суглаае һунгаха тухай, Политическэ партинууд тухай Хуулинуудай проектнүүдые түрүүшынь уншалгаар арадай түлөөлэгшэд батлан абаба.

Эдэ документнүүдэй түрүүшынхи сооһь НРБ хадаа «демократическа ба хуули ёһото гүрэн мүн» гэжэ тодорхойлогдоно. Гүрэнэй экономическа байгуулалта сүлөөтэ ажахын эдэбхи үүсхэлдэ, зөөриин бүхы түхэлэй адли тэгшэ эрхэдэ үндэһэлнэ гэжэ тэрээн соо хэлэгдэнэ. НРБ-гэй Гүрэнэй Советые усадхахаар, гүрэнэй толгойлогшын — республикын Түрүүлэгшын (Президентын) тушаал бии болгохоор хараалагдана.

Эдэ бүхы асуудалнуудые зүбшэн хэлсэлгээ парламент апрелиин 3-да үргэлжэлүүлхэ юм. Ажал тухай хуулинуудай кодексые хубилгаха тухай хуулиие Арадай суглаан батлан абаба.

АГУУ ИЛАЛТЫН 45 ЖЭЛЭЙ ОЙДО

МАРТАХААР БЭШЭ

Минскһээ 54 километрэй газарта, урдань Хатынь һууринай байһан ойн соорхойдо иимэл нэрэтэй дурасхаалай комплекс мүнөө оршодог. Нёдондо манай республикын аяншалгын бүлэгтэй тэндэ хүрэһэн байнабди.

Эгээл энэ газарта 1943 оной мартын 22-то амидыгаар шатаагдаһан хатыниинхидай, үхибүүд, эхэнэрнүүд, хүгшэдэй орилолдоон, уйлалдаан хэтэ мүнхэдөө замхашоо һэн. Тэрэ гэһээр энэ һуурин һэргээгүй, оршон тойрон зэнхэгэр аалин байдал тогтошоһон байна.

Дурасхаалай комплексын талмай дээрэ зургаан метр үндэртэй гуулин хүрэг — алуулһан хүбүү гартаа бариһан, гунхажа сүхэрөөгүй эрэ хүн дайнай үедэ немец-фашис булимтарагшадай харата муухай хэрэгүүдые эндэ ерэгшэдтэ харуулһан мэтэ үзэгдэнэ. Дүлэн сооһоо амиды гараһан гансал хүн — Иосиф Иосифович Каминскиин дүрсые һажаалгажа, энэ хүрэгые бүтээһэн байгаа. Сарай соо тэрэнэй һамган, дүрбэн хүбүүдынь шаташоо. Өөрөө мүр хударaa шархатанхай. Тэбэреэд байһан Адась хүбүүниинь гар дээрэнь амяа табяа.

Хүрэгэй саагуур сагаан гантиг шулуугаар хушагдаһан хатыниинхидай һүүлшын зам уйтара-уйтарһаар, гансал үмэгэр хушууниинь үүдэндэ тулажа мухардана. Баруун тээнь — хүнүүдэй амидыгаар шатаһан сарайн орой хара гантиг шулуугаар хэгдэнхэй. Эсэсовецүүдэй хэһээлтын отряд амгалан тайбан дэрэбэнгые бүһэлжэ эзэлээд, ажаһуугшадыень тоноод, буунуудаараа туужа, хүгшэд, үхибүүдые, эхэнэрнүүдые сарай худар намнажа оруулаа һэн. Ябажа шадахагүй үбшэнтэниие гэрһээнь шэрэжэ гаргаа. Сарай тойруулжа һолоомо хаяад, бензин адхажа, гал носоожорхиһон байгаа. 149 хүн, тэрэ тоодо 16 наһа хүрөөгүй 75 үхибүүд гал соо шатаа. Сарай сооһоо мултаржа гарагшадые автомадаар угтаа.

Сарайн оройе хаха сохижо гараһан сараа үлөө һэн. Энэ хадаа үхэлэй һабарһаа мултарха, гал сооһоо гаража, амиды үлэхэ гэһэн хүнүүдэй зориг эрмэлзэлые гэршэлнэ.

«Шатажа байһан сарай сооһоо зол боложо, имагтал Иосиф Иосифович Каминский болон хоёр хүбүүд — Виктор Желобкович, Антон Барановский гэгшэд амиды гараха заяатай байба»,— гэжэ экскурсовод хөөрэнэ.

Саашаа — түмэр-бетон боро хабтагайнууд зурытар табигданхай. Энэ хадаа хатыниинхидай амгалан сагта ябадаг үйлсэнүүд болоно. Харша руу ороһон үүдэн, досоонь — шатаһан түрүүшын гэрэй үнэһэн боро үнгэтэй һууриин нэгэ үе модон. Саананаь — хоёрдохи, гурбадахи, бүхы хорин зургаан гэрэй һууринууд. Нэгэнэйнь досоо пеэшэнэй маягаар хэгдэһэн хүшөө, тэрээн дээрэ эндэ ажаһууһан бүлын гэшүүдэй нэрэнүүдтэй дурасхаалай самбар хадаатай. Ехэ гай, аюул тохёолдоо, хатыниинхидай гуламтын галнууд унтаршоо. Пеэшэнүүдэй хоолой-хүшөөнүүд хонхонуудаар дэнзэлэтэй, Хорин зургаан хонхонуудай гашуудалта абяан үдэр, һүнишье, халуун, хүйтэндэшье таһардаггүй, белорус багахан һууринда болоһон гай тодхор тухай һануулжал байдаг.

Сугтаа ошоһон А. Р. Антонова, Ч. Ц. Мансорунов гэгшэдтэй дурасхаалай самбар дээрэхи бэшэгүүдые уншанабди. Бүлэ бүхэндэ шатаһан зоной тоо илгаатай: нэгэ, таба, зургаа, юһэ, арбан нэгэ. Дүрбэн худагай һууридa — мүн лэ дурасхаалай тэмдэгүүд.

Хатыниинхидай хүдөөлүүлэгдэһэн аха дүүгэй булаша дээрэ Дурасхаалай дэнзэ табяатай. Тэндэнь наһа барагшадай амиды зондо дамжуулһан захяа бэшэгдэнхэй: «һайхан сэдьхэлтэн, дурсагты: ами наһандаа, Эхэ орондоо, та бүгэдэндэшье хайратай һэмди. Гал соо амидыгаар шатаабди. Бүгэдэ зондо — манай гуйлта: дэлхэй дээрэ хэтэдээ энхэ тайбан байдал тогтоохын тула, энэ үдэрһөө хойшо гал түймэрэй эрьюулгэ соо хаанашье, хэзээдэшье амидаралай һүнөөгдэхэгүйн тула уй гашуудалтнай танай омог зориг, хүсэн боложо хубилаг!».

Ажаһуугшадтаяа хамта шатаагдаад, дахин һэргээгдээгүй Белоруссиин 186 һууринуудай хүүр булаша дээрэ ошообди. Нютаг нютагайнь адха шоройнууд эндэ асарагданхай. Томо үзэгөөр «Янава, Соколава, Ляоры, Рудни...» гэжэ һууринуудай, бага үзэгөөр районуудай нэрэнүүд һиилээтэй.

Тэрэшэлэн концлагерьнуудта һуугшадай дурасхаалай ханын дэргэдэ һүгэдөөбди. Решёткотой түмэр-бетон хана дээрэ Брестдэ, Барановичидо, Бага Тростенецдэ наһа барагшадай тоонууд бэшээтэй. Белоруссида 260 концлагерь байгаа юм.

Хара гантиг шулуун дурасхаалай добуун дээрэ носодог Мүнхэ зулада сэсэгүүдые табяад, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуу ехэ дайнай үедэ унаһан совет хүнүүдэй дурасхаалые ёһолон хүндэлөөбди. Мүнхэ зула Белоруссиин дүрбэн хүн бүхэнэй нэгэнэйнь хүндэлэлдэ эндэ носожо байдаг. Тойроод һуулгагдаһан гурбан хуһан гэхэ гү, али амиды үлэһэн бэшэ гурбан хүнинь энэ галые сахин хамгаална. Дээрэ дурдагдаһан, хүн зонтоёо шатаагдаад, дахин һэргээгдээгүй зуун наян зургаан һууринһаа гадна Белоруссида үшөө дүрбэн зуун гушан гурбан һуурин баһал шатаагдаһан аад, дахин һэргээгдэһэн байна.

— Хатыниин хонхонуудай уйдхар гашуудалта абяае хэзээдэшье мартахагүйб, — гэжэ Тарбагатайн районой Ербановай нэрэмжэтэ совхоз-техникумэй һаалишан Н. Ф. Унагаева хэлээ һэн. Үнэхөөрөөшье иимэ юумэ мартахаар бэшэ.

Э. УПХАНОВА,
манай штатна бэшэ корр.

Апрелиин киноафиша

ТЭМСЭЛ СООГУУР...

Юрий Арабовай бэшэһэн сценаряар залуу режиссёр Олег Тепцов **«Посвященный»** гэжэ нэрэтэй шэнэ картина найруулан табяа. Фильмын гол-герой (актер Гор Оганисян) муу муухай ,хоро шаратай гэжэ һанаһан хүнөө нюдэ сабшаха зуура амииень табюулжархиха шадалтай хубилгаан байна.

Иимэ геройтой фильм удхынгаашье, найруулгынгаашье талаар юрын бэшэ. Тиимэһээ харагшадай һонирхол ехэтэ татаха гэжэ һанагдана.

Саашань хэлэхэдэ, СССР-эй арадай артист Евгений Матвеевтэй һаянай уулзаагүй янзатайбди. Энэ бэлиг түгэс артистмнай **«Чаша терпения»** гэжэ картинада охотовед Медников боложо наадаба. Охотоведэй ажал хүнгэн бэшэ — браконьернүүд амар заяа үзүүлнэгүй. Тиигэбэшье хүбшэ тайгын орбон соо хүлгөөтэй байдалай тохёолдохын хажуугаар инаг дураншье мүндэлжэ болохо байнал! Иван Савельевич Лизэтэй (артистка Ольга Остроумова) ушарба...

Ажабайдалай гашуун амта яһалашье таниһан эдэ хоёрто зол жаргал ерэхэнь гү гэжэ һанахымнай тэндэ хүлеэгдээгүй гашуудал тохёолдоно.

Удаадахи шэнэ фильм **«Витебское дело»** (фильм I «Преступление») гэжэ нэрлэгдээ. Юридическэ бодото байдалай түүхэдэ гайхалтай ушар үзэгдэбэ. РСФСР-эй прокуратурын айхабтар шухала хэрэгүүдэй талаар мүрдэгшын хүтэлбэри доро хүдэлжэ байһан бүлэгэйхид өөһэдөө гэмтэ ябадалай харгыда гарашоо. Энэ фильм заабол харахые дурадханабди.

М. Горькиин нэрэмжэтэ киностудида буулгагдаһан **«Возвращение Ходжи Насреддина»** гэжэ фильм жанраараа үльгэр домогто ороно. Үйлэнь эртэ урдын зүүн зүгтэ XIV зуун жэлдэ болоно. Сэсэн мэргэн бодолоороо, хатуу шэрүүн зангаараа суудa гараһан Ходжа Насреддин Тимур Тамерлан хоёр — фильмын гол геройнуудынь. Тэдэкэрэй хүн боложо түрэһэнһөө эхилээд, буурал сагаан үбгэд болоторoo ябаһан бүхы ажабайдалынь экран дээрэһээ харагдана. Нэгэ хүхэнэй һүөөр тэнжэһэн аха дүү байгаашье һаа, тэрэ хоёр хэзээдэшье нүхэсэжэ шадангүй, дайсад болоһон юм. Тиигэбэшье ажабайдалай юрын аад, хэтэ мүнхын асуудалнуудта харюунуудые хоюулан бэдэрдэг һэн.

Насреддин Тимур хоёрые зэргэсүүлгэ — хүлеэгдээгүй үйлэ хэрэг.

Картинын сценариие Тимур Зульфикаров бэшээ. Насреддиниие тэрэ эгээл дуратай образни гэжэ тоолодог. «Первая любовь Насреддина» гэжэ нэгэдэхинь, «12 могил Насреддина» гэжэ хоёрдохи фильмнь нэрлэгдээ бэлэй.

Монголой Арадай Республикын суута артист Гомбожавын Гомбосурэн Ходжа Насреддинэй рольдо наадаһан байна.

Апрель һарада хариин оронуудай фильмүүд илангаяа олоор харуулагдаха. Жэшээнь, Чехословакиин **«Тонкое искусство защиты»** гэжэ кино харахадаа, нэгэ бага уйдажа болохот. Ушарынь гэхэдэ, хүүгэдэй байшанда хүмүүжүүлэгдэһэн үхибүүдэй хуби заяан анхаралдатнай табигдаха.

18 наһатай Марта басаган бүхы эдир наһаяа үнгэрэһэн, түрэл гэрынь болоһон газарһаа гаража ябаха болоно. Богоһыень алхажа гаран гараха гэзшэ хэды хүндүүлхэй гээшэб даа?

Теэд басаган тэрэниие алхажа гарахадаа, бэедээ батаар найдажа, бэеэ хамгаалжа шадаха аргада һуранхай. Тэрэнь — дзюдо.

1988 ондо үнгэрһэн залуушуулай фильмүүдэй фестивальда Мартын роль гүйсэдхэһэн Яна Крищицова «Бага алтан наран» гэһэн шагналда хүртэһэн байна. Тиигэжэ залуу актриса драматическа уран бэлигээрээ, дүлэтэ халуунаар наадаһаараа олонхи харагшадые гайхуулһан юм.

Югославиин **«Лето в раковине»** гэжэ 2 серитэй фильм геройнгоо 12 наһатайһаань эхилээд, ехэ болоторнь харуулна. Фильм дотор хүгжэм дуун, хатар наадан горитой һуури эзэлнэ.

Хүршэ Хитад оронoймнай кинематографистнууд **«Салон красоты»** гэжэ фильм дурадхана. Хубиин парикмахерскануудые нээһэн залуушуул, тэдэнэй дундахи мүрысөөн, тэмсэл, нүхэсэл, дуран тухай тэндэ хөөрэгдэнэ. Москвада болоһон кинофестивальда энэ хитад фильм ехэтэ һайшаагдаһан байна.

Канадын киногой эгээл эрхим мастернуудай нэгэн Клод Жютра 1973 ондо **«Камураска»** гэжэ лентэ буулгаһан юм. Тэрэнэй гол геройн рольдо француз актриса Женевьева Бюжо уригдажа, эрхимээр наадаад, «Алтан глобусой» эзэн болоо бэлэй. Тиин тэрэ Канадын 1973 оной эрхим актрисын нэрэ зэргэдэ хүртэһэн намтартай.

Индиин кинодо дуратайшуул энэ удаа **«Ложная клятва»** гэжэ фильм хараха байна.

В. ПАВЛОВА,
киновидео-нэгэдэлэй ахамад редактор.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: 1. Г. Гомбосурэн Рамаз Чхиквадзе хоёр «Возвращение Ходжи Насреддина» фильмдэ. 2. Федор Одиноков, Ольга Остроумова. Юрий Делич гурбан «Чаша терпения» фильмдэ.

Харалга-конкурсын һүүлээр

ОЛОНДО БОДОЛ ТҮРҮҮЛБЭ

Мартын 24—25-да Улаан-Үдын хүүргэнүүдэй түмэр хэрэгсэлнүүдэй заводой Соёлой спортын ордон соо республикадамнай түрүүшынхеэ «Сагаан һарын дангина» гэжэ конкурс үнгэрбэ. Энэ хоёр үдэр соо Агын, Усть-Ордын автономито округуудһаа, республикын аймагуудһаа гушан долоон басагад, бэреэд сугларжа, Буряадайнгаа аялга дуу, хатар наада, гурим заншал хэр зэргээр сахижа, абажа ябанабибди гэжэ тэндэ суглараһан зондоо харуулаа.

Агын округһоо ерэһэн айлшад удха түгэлдэрөөр, шанартайгаар зохёоһон түсэбтэй, тэрээнээ уран бэрхээр харуулжа, ойлгуулжа шадаа гэжэ тэмдэглэхэ байнаб. Ород оодон хубсаһанда дадаһан нюдөөр харахада, буряад хубсаһан дарамтаар харагдажашье болоо.

Теэд һанахада, хубсаһа оёлгоор һонирходог, зохёохые оролдодог хүндэ басагад, бэреэдэй хубсаһан анхарал татамаар байгаа гэжэ һанагдана. Юундэб гэхэдэ, Ага, Яруна, Хэжэнгэ гэхэ мэтын нютагуудта буряад хубсаһаяа хаа яа гоёжо үмдэдэг гээшэ ааб даа. Сагай эрилтэдэ тааруулжа, шэнэ гуримай, буряад маягтай, үдэр бүхэндэ үмдөөд ябахаар хубсаһа мүнөөдэр болотор бүтээхэ гэжэ ой ухаанайнгаа оёортошье оруулаагүй хаш даа гэжэ һанагдана. Бүхы республика соомнай энээн тухай анхаралаа табидаг хүн бии юм гү, али үгы гү? Мэргэжэлтэй зон яһала бии.

Мүрысөөшэднай 8—12 үе хүрэтэр уг гарбалтаяа танилсуулба, урма зориг түрэмэ һайхан үреэлнүүдые харагшадтаа зорюулба, ирагуу хонгёо дуунуудые бэлэглэбэ, нюдэнэй шэмэг болгон, уян гоёор хатарба. Энэ бүгэдые хаража һууһан хүн бүхэнэй сэдьхэлэй оёорто омогорхолой ошон бадараа ёһотой. Юундэб гэхэдэ, үндэр ендэр дээрэһээ үдэр бүхэндэ гэхээр «үндэһэн хэлэн үгы боложо байна, эһо заншалнууд мартагдаа» гэхэ мэтэ мэдээсэлнүүд сонсогдожол байдаг бшуу. Һанаад үзэхэдэ, Соведүүдэй талмай тойроод байһан гүрэн түрын зургаануудай олон тоото үндэр тушаалтад өөһэдөө мартажа болоо гэзшэ ха.

Тиимэһээ харюу абамаар асуудалнууд нилээд олон байна.

Һүүлэй 50 гаран жэл соо һэргээлтын ажал ябуулагдаагүй, харин байһан юумые үгы хэжэ байгаа гү? Алим бэ буряадай уран зохёолшодой олон тоото номууд? Үнгэрэжэ ерэхэдээ, совет классикын номуудые буряад хэлэн дээрээ үзэжэ гараһанаа һанана гүт, аха үетэн? Юунэй түлөө автономито гэжэ нэрэтэй республика гээшэб? Нэгэ янадан бага типографитай гэжэ нэрэтэй. Тэрэнь буряад хэлэн дээрэ мянган хэһэгтэй номуудые хэблэжэ үгырэнхаар, наймга гүйсэтэй зохёолнуудые ород хэлэн дээрэ хэблэжэ хоолойгоо тэжээхэ баатай болоно ха. Юун үгыб, дутууб гэжэ тооложо, бэеэ зобоонхаар, байһан юумэеэ тоолобол, лаб гарай арбан хурган хүрөөд үлэхэ бэшэ гү?

Иимэ байдалда байгаад, эдэ гушан долоон дангинар үшөө дахин, ямаршье яһатанһаа дутахагүй баян түүхэтэй, заншалтай, эрдэм бэлигтэй зон гээшэбди гэжэ түгэс гэршэлбэ.

Үшөө саашань хэлэбэл, түрэл хэлэн, сээжын оёорһоо гараһан сэсэн үгэ, сэлгеэ талын һалхинтай нүхэсэһэн арадай дуун — эхэ эсэгымнай мүнхэ һүлдэ бшуу. Энээниие мартажа болохогүй. Дээрэ үргэн һэргээхэ заяатай, сэлмэг ухаатай, урагшаа һанаатай, «Абай гэсэрнүүдэй» энэ хүлгүү сагта байһаниинь урматай. Энэ залуушуулда, онсолон Петр Шаблинда, утэ наһа, урма зориг, ууҗам харгы үреэнэб.

Д. ГАРМАЕВ.

Спорт — Спорт — Спорт

ШАТАРАЙ ҺОНИН

Венгриин Будапешт хотодо шатараар уласхоорондын мүрысөөн болоһон юм. Мүрысөөндэ хабаадалсаһан манай республикын чемпион Согто Намжилов абажа боломоор 9-һөө 6,5 очкотой боложо, хоёрдохи, гурбадахи һуури хубаалдажа, мүнгэн шанда хүртэбэ. Новосибирскһээ тиишэ ошоһон уласхоорондын классай СССР-эй спортын мастер Александр Хасин түрүү һуури эзэлһэн байна.

Москва хотодо үнгэргэгдэһэн фестивалиин шатарай нааданда хабаадагшад хоёр бүлэгтэ хубаарһан байгаа. Нэгэдэхи бүлэгтэнь СССР-эй спортын 21 мастер, мастерта 55 кандидат наадаһан юм. Энэ мүрысөөндэ хабаадаһан манай республикын түлөөлэгшэ Тимур Иванов 4 мастертай тулалдаа. Тиихэдээ Юрий Тепляковые шүүһэн, Срогтой тэнсэһэн, нүгөөдэ хоёртонь шүүгдэһэн байна. Мастерта 5 кандидадтай наадахадаа, 3,5 очко абажа, мастерта кандидадай рейтингтэй болобо.

Хоёрдохи бүлэгтэ наадаһан Владимир Капитонов, Эдуард Халудоров, Эрдэм Пурбуев гэгшэдһээ бүридэһэн манай команда яһала һайнаар мүрысэжэ, дүн хамта 21 очко абажа, 6—7-дохи һуури эзэлһэн байба. Капитонов абажа боломоор 9-һөө 6, Халудоров, Пурбуев хоёр 5,5—4,5 очконуудые командадаа асарһан байна.

Смоленск хотодо басагадай дунда дэлхэйн түрүү һуури эзэлхын түлөө үнгэргэгдэхэ нааданда хабаадаха эрхэдэ хүртэхын түлөө шэлэн абаха наадан эхилбэ. Бүхэсоюзна энэ мүрысөөндэ Улаан-Үдэ хотын 7-дохи, 3-дахи һургуулиин һурагшад Людмила Карпова, Оксана Дубсвич гэгшэд хабаадахаяа ошонхой. 12 наһатай эдэнэр РСФСР-эй түрүү һуури эзэлхын түлөө үнгэргэгдэһэн нааданда 1—3-дахи һууринуудые эзэлһэн байгаа.

Красноярск хотодо эхэнэрнүүдэй дунда РСФСР-эй түрүү һуури эзэлхын түлөө хахед финалай уулзалганууд эхилбэ. Манай республикын нэрэһээ Виктория Байдаева, Анастасия Агафонова, Тетьяна Ринчино гэгшэд хабаадана.

Л. ГАРМАЕВА.

ҮБЭЛЭЙ ХАҺА ДҮҮРЭБЭ

Хүүгэдэй спортын һургуулинуудай дунда санаар республикын түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн үбэлэй спортын хаһые түгэсхэбэ. Спортын 10 һургуулиин 70-аад санашад Кабанскын районой Селенгинск һууринда суглараһан байгаа.

Эдир хүбүүд хоёр үдэрэй туршада 15 километртэ хурдан шамбайгаа, сүлхэ солбоноо туршаба. Буряадай багшанарай институдай студент, спортын мастерта кандидат Андрей Полевик энэ зайда дабхар амжалта туйлаа.

Түрүүшын үдэр басагадай дунда үнгэргэгдэһэн урилдаанда эндэхи нютагай һурагша Наташа Кудрявцева 5 километрые бултанһаа түргэн гаталһан байгаа. Улаан-Үдын 48-дахи һургуулиин 11-дэхи классай һурагша, спортын мастерта кандидат Катя Дойникова хойто үдэрынь илажа гараба.

Улаан-Үдын хүүгэдэй спортын 4-дэхи һургуулиин санашад командаараа илалта туйлаа. «Локомотив» гэжэ спортклубай һургуулиин һурагшад хоёрдохи, Кабанскын районой түлөөлэгшэд гурбадахи шангуудта хүртэһэн байха юм.

Б. МИРОМАНОВ.

Уласхоорондын шэнжэлгэ

ҮГЭЕЭ ОЙЛГОЛСОХЫЕНЬ БААДХА[НА]

«Тим—спирит—90» гэһэн сэрэгэй һуралсал американ-урда корейн сэрэгшэдэй хабаадалгатайгаар Урда Корейн газар дайда дээрэ үнгэргэгдэбэ. Иимэ һуралсал 15-дахяа үнгэргэгдэбэ гээшэ. Эндэ Урда Корейдэ байлгагдадаг 43 мянган американ сэрэгшэдһээ гадна США-һаа асарагдаһан сэрэгшэд болон Номгон далай дээрэ байлгагдадаг Холбоото Штадуудай флодой авианосецууд хабаадуулагдаа юм.

Энэ жэлдэ үнгэргэгдэһэн сэрэгэй һуралсалай илгаань гэхэдэ, эндэ урданайхида оробол нэгэ бага үсөөн сэрэгшэд хабаадаа. Гадна тус һуралсалые ерэжэ харахыень КНДР-эй, Хитадай, мүн Корейн хахад арал дээрэ эб найрамдал байгуулгые хинагша дүрбэн гүрэнэй түлөөлэгшэд уригдаһан байна. Эндэ Польшын түлөөлэгшэ байлсаа. Энэ ушар Урда Корей Зүүн Европын хоорондо харилсаануудай бии боложо байһые гэршэлнэ гээд эндэ тоологдоно.

«Тим спирит» гээшэ добтолхы, ээрхэг түримхэй удха шанартай үйлэ хэрэг гээшэ гэжэ КНДР-эй түлөөлэгшэ мэдүүлһэн байна. Гадна энэ ушар хоёр гүрэнэй хоорондо үнгэргэгдэжэ байһан хөөрэлдөөнүүдтэ, орониие нэгэдүүлгэдэ эсэргүү ябуулга мүн гэжэ тэрэ сэгнэбэ. Тиимэһээ КНДР-эй түлөөлэгшэд тиишэ ошобогүй.

Харин Вашингтондо ба Сеулда «Тим спирит» хадаа «гансал хамгаалгын удха шанартай юм» гэжэ мэдүүлэгдэһэн ба[йна]. Пхеньян «орониие нэгэдүүлхы[н] Корейдэ революциие түргэдүү[лхэ] табина» гэжэшье хэлсэгшэд энд[э] хэдэз КНДР танкнуудай, артилле[ри] рэгшэдэй тоогоор Урда Корей[һоо] хинаар олон юм гээд Вашингто[н]

Мүнөө үедэ Корейн хахад [арал] хоёр ехэ сэрэгэй бүлэгтэ хамта [...] лион хахадһаа дээшэ сэрэгшэд [...] Тиимэһээ КНДР США-да ба У[рда Корей]дэ буу зэбсэг хуряаха дурад[хал...] Сэрэгэй хүсэнүүдые шата шата[...] 1992 ондо тэдэнэй тоое 100 [...] гэхэ, уласхоорондын хиналта [...] кан сэрэгүүдые эндэһээ гар[...] гээд КНДР тоолоно. Хэрбээ [...] лай хүлеэгдэжэ абтаа һаань, «[...] дэй» үнгэргэгдэжэшье байбалнь [...] нүүдые хэхэдэ болохо гээд [...] дүүлһэн байна. Алас-Дурна з[үүн] гон далайн оршондохи гүрэнүү[дэй] гай оборонын министр Р. Чейн[и] яхан ябахадаа, эндэ байрладаг [...] хороохо, тэрэ тоодо Урда Корей[...] центээр хороохо тухай хэлэһэн [...] Урда Корейн президент Ро Д[э У] дурадхалнуудаар өөрынгөө һа[...] Пхеньянда дамжуулһан байна. [...] рэ боложо байһан үйлэ хэрэ[г...] хад арал дээрэ ажаһуугшадые[...] голсохыень баадхана ха юм.

ХӨӨРЭЛДӨӨНҮҮДЫЕ ҮНГЭРГЭХЭ САГ ЕРЭН[ХЭЙ]

Мүнөө үедэ Урда-Африкада наһа барагшадай тоо хэдэн зуугаадта хүрэбэ. Бантустан Сискейдэ сэрэгэйхид засагта ерээ юм. Тиин эндэ тонолго, хүсэ хэрэглэлгэ газарашаһан байна. Хоумленд Бопутатсванадашье үймөөн боложо, буу зэбсэг хэрэглэгдээ юм. Йоханнесбургые тойроод оршодог африкан четтонуудташье, Наталь провинцидашье хүнэй шуһан адхарһаар. Тус провинцида хэтын хэтэһээ нааша зулус угтан ажаһуудаг юм. Тэдэнэй тоо мүнөө зургаан миллиондо хүрэнхэй. Энэ үйлэ хэрэгүүд 1984—86 онуудта Африкада болоһон бүһалгаануудые һануулна гээд полициин генерал Херман Стадлер тоолоно. Тиихэдэ Урда Африкада онсо эрхэтэ байдал тогтоогдсо.

Гэхэтэй хамта, минии һанахада, тэрэ үеын ба мүнөө сагай үйлэ хэрэгүүд бэе бэеһээ илгарна гээд тоолохо байнаб. Тэрэ үедэ сагаан шарайтай полициинхид хара шарайтаниие хюдаһан юм, харин мүнөө олонхи ушарта хара шарайтад хёморолдоно.

Йоханнесбургын шадархи Катлехонг һууринда тэмсэл үргэлжэлһөөр. Эндэ таксин хара шарайтай жолоошодой хоёр ассоциациин түлөөлэгшэд хоорондоо шангаар тэмсэдэг юм. Һүүлэй хоёр неделиин туршада хэдэн арбаад хүн алуулһан байна. «Инката» гэһэн зулусуудай түлөөлэгшэд хэдэн жэлэй туршада Нэгэдэмэл демократис фронтын талые баригшадтай тэмсэнэ бшуу. Энэ зүришэлдөөн политическэ удха шанартай юм. «Инкатын» түлөөлэгшэд ЮАР-ай мүнөө үедэ засаг баригшадтай харилсаатай байхые хүсэнэ. Харин тиихэдэ Нэгэдэмэл демократис фронтынхид Африкан национальна конгрессэй тала барижа, засаг барижа байгшадай урдаһаа тэмсэнэ.

Африканецуудай ажаһуудаг Сискей ба Бопутатсванда предприятинуудые галдаха, магазинуудые тонохо, хүн зоной байранuудай сонхонуудые шулуугаар шэдэхэ ушарнууд политическэ үндэһэ һууритай. Иимэ уршагта хэрэгүүдые үүсхэгшэдэй ажаһуужа байһан нютагуудта эрхэ сүлөө олгогдонхой гэжэ тоотой, гэбэшье тэдэнэр апартеид гүрэнэй эрхэтэнэй нэрые манда бусаагты гэһэн эрилтэ табиһан байха юм.

Энэ ямар һанаа үнөөндэ ороогүй эрилтэ табигдана гээшэб гэжэ түрүүшээр һанагдажашье болохо. Гэбэшье мүнөө үедэ ЮАР-та боложо байһан үйлэ хэрэгүүдые хаража үзэхэдэ, энэ эрилтэ табигшадай зорилгонь элиржэ үгэнэ бшуу. Ушар юуб гэхэдэ, африканецууд Африкан национальна конгрессэй ба засаг баригшадай түлөөлэгшэдэй хоорондо хөөрэлдөөнүүдэй хэгдэхые хүлеэнэ. Эдэ хөөрэлдөөнүүд тэдэнэртэ политическэ эрхэнүүдые олгохо юм. Тиин африканецууд засаг түрэдэ ерэхэ арга боломжотой болохо байна бшуу. Эндэ африканецуудай тоо сагаан шарайтанда орходоо дүрбэ дахин олон юм. Теэд политическэ үйлэ хэрэгүүдтэ хабаадахын тула тэдэнэр Урда Африкын гүрэнэй эрхэтэн байха ёһотой болоно. Харин Бантустанда ажаһуугшад наагуураа эрхэ сүлөөтэйшье һаа, апартеид гүрэнэй эрхэтэд бэшэ ха юм.

Урдань преторинхид «бантустанизациин» политика үргэнөөр ябуулжа, зарим тэды үрэ дүнгүүдые туйлаа бшуу. Энээнэй урдаһаа хара шарайтад тэмсэнэ ха юм.

Теэд энэ тэмсэлдэ хүсэн хэрэглэгдэнэ. Иимэ байдалай тохёолдоһон ушараар һанаагаа ехээр зобожо байһан тухайдаа Африкан национальна конгрессэй хүтэлбэрилэгшэд үгэ хэлэхэдээ мэдүүлнэ. Хорин долоон жэлэй туршада түрмэдэ һууһанаа һаяхан сүлөөлэгдэһэн тус конгрессые толгойлогшо Нельсон Мандела эдэ үдэрнүүдтэ үнгэргэгдэһэн митинг дээрэ [...] дээ, буу зэбсэг ба хутаганууд[...] «далай руу хаяхыень» аф[ри...] уряалһан байна.

ЮАР-ай сагаан шарайтай [...] шэд энэ удаа ехэл тэсэмгэй, [...] һөө айлгаха, һүрдөөхэ гэһэн [...] хэгдэнэгүй. Хэнэй эрхэ сүлөөгэй[...] удаан саг соо тэмсээбибди [...] хэй мүнөө хаража байг лэ гэһэн[...] ториин засагаархид анирүй [...]

— Хара шарайтай зондо «д[...] олгохын тула заримашуул гүр[...] тельстватай хөөрэлдөөнүүдые [...] юм гү даа гээд энэ боложо б[...] ниие сэгнэнэбди,— гэжэ ЮАР-[ай] туционно хүгжэлтын асуудал[...] нистр Геррит Фильюн мэдүү[лээ]

—Бидэ хөөрэлдөөнүүдые эхилэ[...] канецуудые хүлеэжэл байнабди[...]

Хэрбээ хүсэ хэрэглэлгын [...] һаань, орон дотор соносхогдо[...] хэтэ байдалые болюулха байгаа[...] ной президент Ф. де Клерк [...]

Преторие зонхилогшод [...] рэгүүдэй болохо байһые урид[...] шье болоо. Манделые сүлөөлэ[...] кан национальна фронтын хор[...] һыень болюулхадаа, хөөрэлдөө[...] гэргэхэ гэһэн дурадхалые дэм[...] дэнэр африканецуудай хоорон[...] ролдохые, засагта абаашаха [...] һээ бэе бэеэ түлхихые оролдо[...] урид таажа болоо. Тиимэһээ [...] болзорто орон доторхи байда[...] хихагүй байна ха юм.

Урда Африкада ажаһуугшад[...] һэ шарайнь үнгөөр лэ хуба[...] рашанхайбди. Гэхэтэй хамта эн[...] литическэ талааршье олон [...] ха юм: хэдэн партинууд ба [...] райтанай бүлэгүүдэй дунда [...] лөөнүүд эмхидхэгдэнэ бшуу. [...] гаан шарайтан тэдэнэй һунгаһан [...] тэй, правительстватай байбал, [...] тан иимэ юумэгүй байна ха юм.

Африкан национальна конг[ресс...] Африкада, мүн гадаада аф[...] ной бүрин эрхэтэ түлөөлэгшэ [...] Тус конгресстэ Нэгэдэмэл демо[...] ба зүһэ шарайгай илгаа гаргал[...] дэг үшөө хэдэн арбаад эмхи[...] талдаг хараа бодолоороо дүтэ[...] бэшье зулусуудай «Инката» п[...] ческэ хүдэлөөн бии. Энэ хүд[...] тэлбэрилэгшэ Мангосуту Буте[лези] бантустанууд хадаа тус тус үс[...] үлэхэ гээд идхана. Тиимэһээ [...] Урда Африкын зон зүһэ шара[...] гархал ёһотой гэһэн хараа бо[...] лагдана бшуу. Гадна тус хүдэлө[...] лэгшэд промышленностьда н[...] хэхэгүй гээд Африкан национ[альна конг]рессэй урдаһаа тэмсэнэ. Тиигэ[...] тор шуһата үйлэ хэрэгүүд үүдэ[...]

Сагаан шарайтанай һунгаһан [...] стватай хэхэ хөөрэлдөөнүүдтэ [...] хара шарайтаниие түлөөлһэн [...] баадаха ёһотой гээд һанагдана [...] һаа, энэ орондо амгалан тай[ван ...] хань хүндэ хүшэр болонхой. [...] риканецууд нэгэдэхэ, хамтын [...] той болохо байна ха юм.

Мүнөө дээрээ иимэ ябуулга [...] гүй. Урда Африкада хүнэй шу[һан ...] харһаар. Энэнь эрхэ сүлөө о[...] тойбо татанэ.

ПРАВДА БУРЯТИИ
Мүнөөдэрэй номерто

Улаан-Үдэдэ болоһон ажалшадай митинг тухай газетэ мэдээнэ. «Строитель» гэжэ соёлой байшангай дэргэдэхи һунгагшадай клуб тэрэниие эмхидхэһэн байна. Митинг номгоноор үнгэрөө, резолюци баталагдан абтаа.

«Партийна ажабайдал» гэһэн ниитэ гаршаг доро Хэжэнгын совхозой парткомой секретарь В. Адвокатовай «Секретариин статус хэрэгтэй» гэһэн статья толилогдобо. «Парткомой секретарь олон уялгануудые дүүргэдэг вад ,ямаршье эрхэгүй» гэжэ тэрэ бэшэнэ.

— Ура! Шишковкын гэрнүүдые задалжа эхилээ!

— Эндэ баярлаха юумэн юун байгаа юм? Энэ гэр бариха гэжэ хэды ехэ гаргаша гаргаабиб? Хажуудань гараж, саад, огород ,теплицэ бии, поршоонхонуудые тэ[...] ни бултадаа [...] ха аргатай, [...] жа хаяад, а[...] ра үгэхэ, Гор[...] кымнай засаг[...] нуудыемнай [...]

Иимэ хөөрэл[...] А. Свиридов ре[...] гээ.

Редак[тор]
Р. Б. ГА[...]

Кино, театрнуудта

Театр оперы и балета
Иоланта в 19.
Русский театр драмы
Лолита — в 19-30.
«Дружба»
Мультфильмы — в 10, Криминальный квартет, рок и фортуна — в 11-30, 18, Встреча (2 серии) — в 15, 21.
«Родина»
Налево от лифта. Кингсайз— в 10, 14, 18, 21-20.
«Прогресс»
Красный зал — Криминальный квартет, рок и фортуна — в 10, 13-20, 16-30, 19-40. Зеленый зал — Салон красоты — в 9-50, 11-30, 13-10 (удл.), 15-30, 17-10, 18-50, 21, в 18-50 — беседа «Здоровье без лекарств».
«Эрдэм»
Операция «Ы» [...] лючения Шу[рика ...] 20, 13, 14-40, [...] защиты — в 16-[...] (2 серии), — [...]
«Октябрь»
Не помню [...] 40, 14, Ложная [...] — в 11-20, 15-[...]
«Восток»
Веселое волш[ебство ...] Мистер Инди[я ...] 18, 21.
«Байкал»
Белая кость — [...]

НАШ АДРЕС:
670000, УЛАН-УДЭ
ул. Каландаришвили, 23.

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора—2-68-08, зам. редактора—2-62-62, отв. секретарь—2-50-52, секретариат—2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды—2-60-91, 2-56-23; промышленности и строительства—2-61-35, агропромышленный—2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта—2-69-58; культуры и школ—2-60-21, 2-57-63; информации—2-34-05; переводов—2-54-93; писем и селькоров—2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин—91-1-44, г. Северобайкальск—35-73, п. Хоринск—55-6-99, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79. п. Агинское—3-40-69. Директор издательства—2-37-32, бухгалтерия—2-33-77, вахта—2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901.

Газета отпечатана республиканской типографией Госкомиздата Бурятской АССР. Директор 2-40-45.
Н-033100. № 77.